

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2014

PETRA RISTIĆ

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta
katedra primární pedagogiky

**Srovnání přístupů ke vzdělávání dětí s odlišným
mateřským jazykem v českém a německém
předškolním zařízení**

Comparison of Approaches to the Education of Children with
different Mother Tongue in a Czech and a German Nursery
School

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Barbora Loudová Stralczynská

Autor bakalářské práce: Petra Ristić

Studijní obor: Učitelství pro MŠ

Forma studia: kombinovaná

Bakalářská práce dokončena: červen, 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Srovnání přístupů ke vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem v českém a německém předškolním zařízení* vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

Podpis: .....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala za odbornou pomoc,
konzultace a věcné připomínky vedoucí bakalářské práce Mgr. Barboře Loudové
Stralczyňské.

Anotace

Cílem práce je popsat a srovnat přístupy ke vzdělávání a inkluzi dětí s odlišným mateřským jazykem (OMJ) v předškolním zařízení v ČR a v Německu. Práce je strukturována do teoretické části, v níž je stručně pojednáno předškolní vzdělávání v Německu, resp. ve spolkové zemi Hamburk, a demografický vývoj počtu dětí s OMJ v předškolním vzdělávání v ČR a v Německu. Dále jsou analyzovány české a německé kurikulární dokumenty a legislativní rámec z hlediska vzdělávání dětí s OMJ, aktuální podpůrná opatření zaměřené na inkluzi dětí s OMJ v předškolním věku v ČR a ve spolkové zemi Hamburk.

Praktická část je realizována formou dvou případových studií jedné české mateřské školy a jednoho německého předškolního zařízení ve spolkové zemi Hamburk. Práce z oblasti srovnávací pedagogiky vychází ze studia dokumentů legislativní a kurikulární povahy, informačních zdrojů k jednotlivým podpůrným opatřením, interní dokumentace vybraných MŠ v ČR a v Německu, rozhovorů s pedagogy a vedením MŠ a pozorování ve vybraných MŠ v ČR a v Německu.

Annotation

The aim of the thesis is to describe and compare approaches to education and inclusion of children with different mother tongue (DMT) in a Czech and a German pre-school facility. The theoretical part deals with the system of pre-school education in Germany, specifically in the federal state of Hamburg, and with the demographic development of children with DMT in the Czech and German pre-school education system. Furthermore the Czech and German curriculum documents will be analysed, as well as the legislation concerning the education of children with DMT and the current supporting measures and projects concerning the inclusion of pre-school children with DMT in the Czech Republic and in Germany.

The practical part is focused on two case studies of a Czech pre-school facility and a German pre-school facility in the federal state of Hamburg. The research method is the comparative analysis based on the analysis of curriculum and legislative documents of the selected Czech and German pre-school facilities, interviews with teachers and directors and observations made in the selected Czech and German pre-school facilities.

Klíčová slova: inkluze, dítě s odlišným mateřským jazykem, mateřská škola, předškolní vzdělávání, kurikulární dokumenty, podpůrná opatření a projekty, Německo, Hamburk, Česká republika

Key words: inclusion, child with different mother tongue, pre-school facility, pre-school education, curricular documents, supporting projects, Germany, Hamburg, Czech Republic

OBSAH

Úvod.....	10
Užitá terminologie.....	12
TEORETICKÁ ČÁST	
1. Předškolní vzdělávání v Německu	14
1.1 Předškolní vzdělávání ve spolkové zemi Hamburk	15
1.2 Demografický vývoj počtu dětí s OMJ v předškolním vzdělávání v Německu.....	16
2. Předškolní vzdělávání v ČR	18
2.1 Demografický vývoj počtu dětí s OMJ v předškolním vzdělávání v ČR	18
3. Legislativní opatření pro oblast předškolního vzdělávání v Německu	19
3.1 Legislativní opatření pro předškolní vzdělávání dětí s OMJ ve spolkové zemi Hamburk	20
3.2 Kurikulární dokumenty pro oblast předškolního vzdělávání v Německu.....	21
3.3 Kurikulární dokumenty pro oblast předškolního vzdělávání ve spolkové zemi Hamburk.....	22
3.3.1 Vzdělávání dětí s OMJ v kurikulárních dokumentech ve spolkové zemi Hamburk	24
4. Legislativní opatření pro předškolní vzdělávání v ČR.....	26
4.1 Legislativní opatření pro předškolní vzdělávání dětí s OMJ v ČR	26
4.2 Kurikulární dokumenty pro oblast předškolního vzdělávání v ČR.....	27
4.2.1 Vzdělávání dětí s OMJ v kurikulárních dokumentech pro předškolní vzdělávání v ČR.....	28
5. Podpůrná opatření pro vzdělávání dětí s OMJ ve spolkové zemi Hamburk	29
5.1 Nástroje pozorování a evaluace jazykového vývoje u dětí s OMJ ve spolkové zemi Hamburk.....	30

5.1.1	SISMIK.....	31
5.1.2	HAVAS 5.....	32
6.	Podpůrná opatření pro vzdělávání předškolních dětí s OMJ v ČR	32
PRAKTICKÁ ČÁST		
7.	Úvod	36
7.1	Výzkumný problém.....	36
7.2	Výzkumný cíl	36
7.3	Výzkumná otázka.....	36
7.3.1	Specifické otázky	37
7.4	Metodologie výzkumu	37
8.	Případová studie německého předškolního zařízení Kita Wackelzahn v Hamburku.....	38
8.1	Děti s OMJ v předškolním zařízení Kita Wackelzahn	39
8.2	Materiální a didaktické vybavení v Kita Wackelzahn pro vzdělávání dětí s OMJ	40
8.3	Jazyková podpora a programy pro vzdělávání dětí s OMJ v předškolním zařízení Kita Wackelzahn	41
8.3.1	Projekt Schlaumäuse.....	42
8.3.2	Kita Plus.....	43
8.3.3	Celodenní integrovaná jazyková podpora.....	43
8.4	Spolupráce s rodinou.....	46
8.4.1	Rada rodičů	46
8.4.2	Projekt Fly – Family Literacy	46
8.4.3	Projekt JEKAMI – Jeder kann mitmachen	47
8.4.4	Konzultační hodiny.....	48
8.5	Odborná a osobní připravenost pedagogů pro vzdělávání dětí s OMJ.....	48

9. Případová studie FMŠ Sluníčko pod střechou.....	49
9.1 Děti s OMJ ve FMŠ Sluníčko pod střechou.....	50
9.2 Materiální a didaktické vybavení FMŠ Sluníčko pro vzdělávání dětí s OMJ..	51
9.3 Jazyková podpora a projekty pro vzdělávání dětí s OMJ ve FMŠ Sluníčko pod střechou	51
9.3.1 Individuální vzdělávací plán	53
9.3.2 Asistent pedagoga	54
9.4 Spolupráce s rodinou.....	55
9.5 Odborná a osobní připravenost pedagogů ve FMŠ Sluníčko pro vzdělávání dětí s OMJ.....	56
10. Závěrečné srovnání.....	56
ZÁVĚR.....	59
Literatura.....	63
Tištěné zdroje.....	63
Elektronické zdroje.....	64
Seznam příloh.....	68

Úvod

Žijeme v dynamickém, globalizovaném světě. Do České republiky přichází stále větší počet cizinců v naději na lepší život. Nemalý počet z nich se zde usadí natrvalo a založí rodiny. Je to sociálně, kulturně i jazykově nesourodá skupina, která si s sebou přináší své odlišné zvyky, tradice i normy chování. Dosud etnicky převážně homogenní česká společnost je postavena před nové výzvy – jakým způsobem se s těmito novými vlivy vypořádat? Jak usnadnit cizincům, kteří přestávají být cizími, začlenění do života společnosti, aby se mohli plnohodnotně na všech úrovních účastnit občanské společnosti?

Pro inspiraci s řešením těchto otázek se můžeme obrátit do zahraničí – k zemi, která má díky svému příznivému ekonomickému postavení dlouhodobé zkušenosti s přistěhovalectvím a s výhodami i problémy s ním spojenými. V Německu žije ve srovnání s Českou republikou významně vyšší procento imigrantů. Ještě vyšší je počet občanů do 25 let s přistěhovaleckým původem, kteří se zde již narodili, ale jejich rodným jazykem není němčina, tzv. druhá či třetí generace přistěhovalců. Jak těmto mladým lidem pomoci změnit jejich nesnadné postavení ve výhodu a naopak využít jejich potenciál ve prospěch společnosti?

Odpovědí by mohla být právě probíhající reforma v německém vzdělávacím systému, která vyzdvihuje klíčovou roli předškolního a základního vzdělávání. Velkou pozornost věnuje rané a individuální podpoře dětí z rodin imigrantů již na úrovni předškolního vzdělávání. Zásadní změny ve vzdělávací politice podnítily vznik řady podpůrných projektů a programů zaměřených na integraci a především jazykovou podporu dětí imigrantů. Jejich cílem je jak podpora znalosti němčiny, ale i mateřského jazyka, neboť obojí je důležitým předpokladem školní úspěšnosti těchto dětí.

V České republice se pozornost k otázkám vzdělávání dětí-imigrantů začíná obracet až v poslední době, souběžně s tím, jak roste jejich počet v českých školách. Je tedy pro nás nanejvýš užitečné podívat se, jak se k této problematice postavili v sousedním Německu, a poučit se z příkladů dobré praxe.

Cílem této bakalářské práce je zjistit, za jakých podmínek a jakými způsoby probíhá vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem (OMJ) v předškolních zařízeních ve spolkové zemi Hamburk a v ČR, a také stručně popsat německé a české legislativní a kurikulární dokumenty vztahující se k této oblasti.

Bakalářská práce obsahuje teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou uvedeny stručné informace o předškolním vzdělávacím systému v Německu, resp. ve spolkové zemi Hamburk, a v České republice. Dále jsou zde popsány německé a české zákony a kurikulární dokumenty týkající se předškolního vzdělávání dětí s OMJ. V závěru teoretické části jsou představena podpůrná opatření a nástroje evaluace pro vzdělávání a jazykový vývoj dětí s OMJ ve spolkové zemi Hamburk a ČR.

V praktické části je popsán vlastní výzkum zacílený na vzdělávání dětí s OMJ v jednom německém a jednom českém předškolním zařízení. Jedná se o výzkum kvalitativního charakteru, jehož výsledkem jsou případové studie obou předškolních zařízení a jejich vzájemná komparace. Výzkum byl realizován na základě zúčastněného pozorování, rozhovorů s učitelkami a vedoucími pracovníky vybraných předškolních zařízení a na základě analýzy interních dokumentů těchto zařízení.

Ve své práci se záměrně nezabývám do hloubky charakteristikou českého systému předškolního vzdělávání a českými kurikulárními dokumenty a zmiňuji pouze vybraná fakta, neboť předpokládám základní znalost těchto dokumentů i vzdělávacího systému ze strany čtenáře.

Užitá terminologie

Termín *děti s odlišným mateřským jazykem* (OMJ) je v současném pedagogickém diskurzu uplatňován jako reakce na ne zcela nevyhovující pojmy dítě-cizinec, dítě-migrant apod. Tyto buď nepostihují celou cílovou skupinou, na kterou se zaměřují podpůrná opatření, nebo jsou v současném vnímání zatěžkána negativní konotací. Tímto termínem jsou označovány děti vyrůstající v jazykovém a kulturním prostředí odlišném od českého. Děti, které se do ČR přistěhovaly se svými rodiči, ale i děti, které se v ČR již narodily, mají například i české státní občanství, avšak doma mluví jiným jazykem než česky. Pojem je využíván jak v metodických dokumentech (MŠMT), tak ze strany nevládních neziskových organizací v ČR (Centrum pro integraci cizinců, Meta atd.). Zahrnují se do něj zpravidla i bilingvní děti ze smíšených manželství, neboť úroveň jazykových schopností v obou jazycích obvykle nebývá stejná.

Pojmem děti-imigranti se označují děti-cizinci žijící trvale či dočasně v ČR. Může se jednat o děti z rodin pracovních migrantů z tzv. třetích zemí nebo děti z rodin občanů členských států EU, kteří zde pracují pro nadnárodní firmy. Mohou to být též děti z rodin, které zde žádají o azyl z důvodů různých perzekucí v zemi svého původu. (Inkluzivní škola, 2014)

Termín *Kindergarten* (KG) bývá v odborné literatuře překládán jako *dětská zahrádka*. V práci však užívám obecnějšího označení *předškolní zařízení*, případně *zařízení pro děti předškolního věku*. Původní překlad *dětská zahrádka* příliš odkazuje na Fröblovu podobu dětské zahrádky v 19. století. Současná koncepce KG je ovlivněna stoletým vývojem ve 20. století a proto se pojem zařízení pro děti předškolního věku jeví jako nejvhodnější.

Pro německý výraz *Kindertageseinrichtungen* je naopak vhodnější termín *zařízení denní péče* ve shodě s doporučeným překladem uvedeným v Tezauru pro vzdělávací systémy v Evropě (TESE) vydaným Evropskou komisí v roce 2009. Jsou to většinou zařízení poskytující péči a vzdělávání dětem v širším věkovém

rozpětí. Tato zařízení mohou nabízet péči a vzdělávání pro děti od 0 do 3 let, pro děti od 3 do 6 let, ale i pro děti od 6 do 14 let. Názvy jednotlivých oddělení těchto zařízení odpovídají označení českých předškolních a školních zařízení pečujících o stejnou věkovou skupinu dětí: Krippe, tj. jesle pro děti od 0 - 3 let, Elementarbereich, tj. předškolní stupeň pro děti od 3 - 6 let a Hort, tedy družina pro děti od 6 – 14 let.

Kromě uvedených termínů se používá ještě termín *Kindertagesstätte* (v překladu zařízení denní péče o děti), který je pojmem *Kindergarten* a *Kindertageseinrichtung* významově nadřazený, avšak může zároveň označovat samotná předškolní zařízení pečující o různé věkové skupiny v předškolním i školním věku.

Z uvedených termínů je zřejmé, že v Německu panuje pojmová pluralita. Některá označení jsou nejednoznačná, neboť významově mohou označovat jak slova nadřazená, tak podřazená (viz výše uvedený příklad *Kindertagesstätte*). K další pojmové nejednoznačnosti vede skutečnost, že je zcela v pravomoci zřizovatele, jakým způsobem pojmenuje dané zařízení péče o děti.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Předškolní vzdělávání v Německu

Státní zřízení Německa je spolková republika se 16 spolkovými zeměmi. Každá ze zemí má právo tzv. *kulturní svrchovanosti (Kulturhoheit)*, což znamená, že každá spolková země nese plnou odpovědnost za oblast vzdělávání, vědy a kultury. Spolkové ministerstvo pro vzdělávání a výzkum (*Bundesministerium für Bildung und Forschung*) je hlavním zákonodárným orgánem. Koordinaci spolupráce mezi jednotlivými zeměmi a spolkovou vládou zajišťuje Stálá konference ministrů školství zemí ve Spolkové republice Německo (*Ständige Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland*). (EURYPEDIA, 2014)

Předškolní vzdělávání není součástí státem řízeného školského systému. Ve většině spolkových zemí spadá pod pravomoc zemských ministerstev sociálních věcí, pouze v několika z nich je řízeno ministerstvem školství. (Ježková, 2008, s. 14-17 a s. 61) Zřizování a financování předškolních zařízení je úkolem místních úřadů, avšak převážná část zřizovatelů jsou církevní organizace, soukromé subjekty a neziskové organizace. (Průcha, 2012, s. 60) Jednotlivé spolkové země mají odlišné systémy, ale obecně lze vytyčit několik společných charakteristik.

Předškolní vzdělávání je až na výjimky nepovinné. Celkově je institucionální předškolní výchova v celém Německu velmi rozšířená. Zúčastňuje se jí 25 % dětí ve věku do 3 let a téměř 94 % 3–6-letých. Dosud jsou však patrné značné rozdíly mezi bývalou východní a západní částí Německa; ve východním Německu do zařízení denní péče dochází 47% dětí mladších 3 let, v západním pouze 20 %. (Weishaupt a kol, 2012, s. 6, viz Příloha 1.1) Na stále se zvyšujícím počtu dětí navštěvujících předškolní zařízení se pozitivně odráží intenzivní snaha spolkových i místních úřadů rozšířit nabídku denní péče pro děti do tří let. Zcela zásadní změnu v legislativě týkající se péče, výchovy a vzdělávání dětí do 3 let přinesl v srpnu 2013 zákon upravující právo dětí na předškolní institucionální péči. Tento zákon zajišťuje každému dítěti právo na

umístění v předškolním zařízení již po dovršení 1 roku. Od zveřejnění první rozsáhlé kritické analýzy německého školství v podobě souhrnné zprávy o stavu vzdělávání *Bildung in Deutschland* v roce 2006 počet zařízení denní péče o děti každoročně vzrůstá (viz Příloha 1.2).

Výchovu, vzdělávání a péči o děti do 6 let zajišťují tři základní typy institucí, vyskytující se v různých variantách. Nejběžnějším zařízením denní péče o děti jsou *zařízení pro děti předškolního věku (Kindergärten)*, která navštěvují děti od 3 let (a stále častěji již od 2 let) do nástupu do školy. Za druhé jsou to *jesle (Kinderkrippen)* pro děti od narození do 3 let. Za třetí to jsou zařízení pečující o všechny věkové skupiny od narození do 6 nebo 14 let (*Kindertageseinrichtungen* nebo také nazývané významově nadřazeným *Kindertagesstätte*). Jejich počet stoupá nejvýrazněji. Mají totiž tu výhodu, že mohou pružně reagovat na aktuální poptávku a tříleté děti se navíc vyhnou přestupu mezi jednotlivými typy zařízení. (Weishaupt a kol., 2012, s. 52)

Kromě těchto zařízení se na předškolním vzdělávání podílejí i další instituce, které však nejsou tolik významné s ohledem na počet dětí, které do nich dochází. Jsou to *preprimární vzdělávací instituce (Schulkindergärten)*, které se v některých spolkových zemích zřizují při základních školách a jsou určeny pro děti, které dosáhly věku zahájení povinné školní docházky (tj. 6 let), avšak nejsou pro ni ještě zralé. Při základních školách někdy fungují i *přípravné třídy (Vorklassen)* pro děti ve věku 5 let, které se v nich intenzívně připravují na vstup do školy v běžném věku 6 let. (Průcha, 2012, s. 79)

1.1 Předškolní vzdělávání ve spolkové zemi Hamburk

Ve spolkové zemi Hamburk pokrývá oblast předškolního vzdělávání a péče celá řada institucí. Vedle „klasické“ nabídky jeslí a mateřských škol jsou to další instituce typu herních skupin s malým počtem dětí opatrovaných chůvou (*Tagesmütter*), přípravných tříd (*Vorschulklassen*) a speciálních zařízení pro sociálně i zdravotně znevýhodněné děti (*Frühförderung*, tj. zařízení nabízejících ranou podporu).

V 90. letech 20. století byly při spolecích zajišťujících péči o děti a mládež (*Offene Kinder- und Jugendarbeit*) zřizovány družiny pro mladší školní děti (*Mittagstische*), které pokryly chybějící nabídku odpolední mimoškolní péče. Po hamburské reformě školského systému (*Hamburger Schulreform*) z roku 2009 se však odpolední péče o školní děti postupně přesouvá z mimoškolních zařízení do základních škol. Mimoškolní družiny (*Mittagstische* i oddělení *Hort* v předškolních zařízeních) jsou postupně nahrazovány klasickými školními družinami. (*Kinder- und Jugendarbeit*, 2009)

Od srpna 2003 mají rodiče možnost využít programu na podporu předškolního vzdělávání financovaného z veřejných prostředků, tzv. systému poukazů, na umístění v předškolním zařízení (*Kita-Gutschein-System*). (Tränkmann, 2011, s. 91 – 96) Rodiče obdrží příspěvek ve formě poukazu (*Gutschein*), který mohou uplatnit v předškolním zařízení svého výběru. Se zřizovatelem pak uzavřou dohodu o péči a odevzdají mu svůj poukaz. Zřizovatel pak obdrží výměnou za každý poukaz dotaci, která pokryje cca 80 % veškerých nákladů na péči o dítě. Zbýlých 20 % hradí rodiče formou příspěvků. Rodiče též volí dle věku dítěte mezi programem polodenní a celodenní péče. Věkové kategorie se dělí na *jesle (Krippe)*: 0 – 3 roky, *předškolní stupeň (Elementarbereich)*: 3 roky – nástup do školy, *školní družinu (Hort)*: školní děti do 14 let. Dle časové dotace se vzdělávací nabídka dělí na:

- jesle: polodenní a celodenní péče na 4, 6, 8, 10 a 12 hodin denně
- předškolní stupeň: polodenní a celodenní péče na 4, 5, 6, 8, 10 a 12 hodin denně
- školní družina: ranní i odpolední na 2, 3, 5 a 7 hodin denně

(Tränkmann, 2011, s. 94 - 95)

1.2 Demografický vývoj počtu dětí s OMJ v předškolním vzdělávání v Německu

Německo je již řadu let imigrační zemí. V 60. letech minulého století se díky

jeho příznivé hospodářské situaci zvedla velká vlna přistěhovalectví především ze států jižní Evropy (Španělska, Řecka, Jugoslávie, Turecka a Itálie). Mnozí z těchto tzv. *Gastarbeiterů*, tedy „občanů jiného státu pracujících dlouhodobě v hospodářsky vyspělejších zemích“, kteří původně přijeli na přechodnou dobu ke zlepšení vlastní ekonomické situace, zůstali natrvalo. (Linhart, 2003, s. 131) Další velkou skupinu imigrantů tvořili Němci, kteří žili po generace v zemích Sovětského svazu, Rumunsku a Polsku a kteří se vystěhovali zpět do Německa po rozpadu komunistických režimů. Díky oběma těmto skupinám se Německo v 2. polovině 20. století stalo zemí s největším počtem přistěhovalců na jednoho obyvatele v Evropě. (Ježková, 2008, s. 102-106) V současné době žije v Německu přes 80 milionů obyvatel, z toho 7,9 % cizinců. V roce 2011 mělo celých 19,5 % celkového počtu obyvatel Německa imigrační původ. (Statistisches Bundesamt, 2014) Avšak přibližně každý pátý cizinec se zde již narodil a patří ke druhé či třetí generaci přistěhovalců. Nadále také stoupá podíl mladých lidí s přistěhovaleckým původem u stejně starého obyvatelstva. Zatímco u dětí a mladistvých do 24 let je to aktuálně 23 %, u dětí do 1 roku činí tento podíl až 35 %. (Weishaupt a kol., 2012, s. 17) Rozložení cizinců dle místa pobytu je nerovnoměrné. „Přibližně 95 % cizinců žije v západním Německu, především ve velkoměstech, přičemž v některých tvoří až více než 30 % obyvatelstva.“ (Ježková, 2008, s. 104) V Hamburku žije přes 1,8 milionů obyvatel, z toho má 27 % (483 tis.) imigrační původ. (Statistisches Bundesamt, 2014)

Skutečnost, že v nejbližších letech bude více než třetina dětí v předškolním věku pocházet z rodin imigrantů, svědčí o nutnosti zvýšené jazykové podpory již v raném věku. Decizní orgány na spolkové i zemské úrovni se touto situací intenzivně zabývají již řadu let. Německo investuje značné finanční zdroje na pomoc sociálně znevýhodněných dětí v předškolním věku, zvláště v oblasti rozvoje vyučovacího jazyka, o čemž svědčí i množství probíhajících i ukončených projektů na spolkové i zemské úrovni. Je to například projekt Spolkového ministerstva pro rodinu, seniory, ženy a mládež na zvýšení kvalifikace pedagogických pracovníků v předškolních zařízeních v oblasti jazykového vzdělávání „*Qualifizierungsoffensive Sprachliche Bildung und Förderung für Kinder unter Drei*“. Za další jmenujme alespoň projekt *Schlaumäuse*, počítačový program pro děti od 5 – 7 let zaměřený na jazykové

vzdělávání, nebo projekt *Hippy: Home Instruction Program for Preschool Youngsters* určený pro sociálně znevýhodněné rodiče na podporu rozvoje dětí ve věku od 3 – 6 let v rodinném prostředí, doplňující vzdělávání v předškolních zařízeních. (Deutscher Bildungsserver, 2014)

2. Předškolní vzdělávání v ČR

Předškolní vzdělávání v ČR je začleněno do státního vzdělávacího systému a je řízené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Ačkoliv je nepovinné, míra účasti na institucionální péči pro děti starší 3 let je tradičně velmi vysoká. Předškolní vzdělávání v ČR zajišťují převážně mateřské školy (MŠ), které zpravidla navštěvují děti ve věku od 3 let do začátku školní docházky. Mateřské školy jsou v převážné většině zřizovány obcemi nebo kraji, relativně nízké zastoupení mají soukromí a církevní zřizovatelé. (viz Příloha 1.3) Dětem do 3 let poskytují péči jesle, které nejsou součástí školského systému a jsou v kompetenci Ministerstva zdravotnictví. (EURYPEDIA, 2014)

2.1 Demografický vývoj počtu dětí s OMJ v předškolním vzdělávání v ČR

Česká republika má v porovnání s Německem výrazně kratší a skromnější zkušenost s přistěhovalectvím. Cílovou zemí pro ekonomické i politické imigranty se intenzivněji stala před zhruba 10 lety. V devadesátých letech po pádu komunistického režimu postupně vzrůstal počet legálně usazených cizinců v ČR. Mezi lety 1994 – 1999 se jejich počet více než zdvojnásobil z necelých 100 tisíc na více než 200 tisíc. Tento rostoucí trend nadále pokračoval mezi lety 2001 – 2008, v roce 2008 bylo v ČR evidováno 439 tisíc cizinců. Od roku 2009, v souvislosti s ekonomickou krizí a pokračující recesí, počty cizinců žijících na území ČR mírně klesly na současných 436

tisíc. Z hlediska státního občanství patří stabilně mezi nejpočetnější skupiny občanů Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu a Ruska. Mezi významné, avšak méně početné skupiny se zařazují i občané z Mongolska, Polska a Moldavské republiky. (ČSÚ, 2014; viz Příloha 2.1)

Dle údajů Českého statistického úřadu navštěvovalo školy v České republice ve školním roce 2007/2008 celkem 50 366 dětí, žáků a studentů–cizinců, z toho více než 6 % (tj. 3 078 dětí) docházelo do mateřských škol. V tomto školním roce 2007/2008 navštěvovalo mateřské školy v ČR celkem 291 194 dětí, z toho cizinci tvořili asi 1 %.

Z posledních dostupných údajů Českého statistického úřadu za školní rok 2012/2013 vyplývá, že mateřské školy navštěvovalo 5 434 cizinců, tj. necelých 8 % z celkového počtu 69 384 dětí, žáků a studentů – cizinců vzdělávajících se na českých školách. V tomto školním roce docházelo do mateřských škol v ČR celkem 354 340 dětí, z toho 1,5 % cizinců.

Za pět let se tedy zvýšil jak celkový počet cizinců navštěvujících školy v ČR (zhruba o 37,7 %), tak procento dětí–cizinců docházejících do mateřských škol a to i přesto, že počty cizinců žijících na území ČR v důsledku ekonomické krize spíše stagnují. V odborných materiálech je analyzována celá řada příčin tohoto jevu, avšak ty nejsou předmětem této práce. (Český statistický úřad, 2014)

3. Legislativní opatření pro oblast předškolního vzdělávání v Německu

Předškolní vzdělávání v Německu se na federální úrovni řídí Osmou (VIII.) knihou Sociálního zákoníku (SGB–Socialgesetzbuch), oblast péče o děti a mládež, vydaného 26. 6. 1990 ve Spolkové sbírce zákonů I. S. 1163. Osmá kniha stanovuje právo každého dítěte a mladého člověka na podporu svého rozvoje a vzdělávání, aby se z něj stala samostatná a společensky odpovědná osobnost. Péče a výchova dítěte jsou

přirozeným právem a prvořadou povinností rodičů. Na jejich počínání dohlíží státem určené úřady. Úkolem úřadů péče o mládež je podle § 1, odst. 3:

- přispívat k individuálnímu a sociálnímu rozvoji dětí a mládeže a eliminovat či zmírňovat možná znevýhodnění.
- podporovat a pomáhat rodičům a osobám oprávněným k výchově při výchově dětí a mládeže.
- chránit děti a dospívající před nebezpečími ohrožujícími jejich blaho.
- přispívat k dobrým životním podmínkám mladých lidí a jejich rodin a udržovat a vytvářet prostředí přátelské k rodinám s dětmi. (NĚMECKO, SGB 8, 1990, § 1, odst. 3)

3.1 Legislativní opatření pro předškolní vzdělávání dětí s OMJ ve spolkové zemi Hamburk

Ve spolkové zemi Hamburk legislativní opatření v oblasti předškolního vzdělávání vymezuje *Zákon péče o děti (KibeG – Hamburger Kinderbetreuungsgesetz)* z 27. dubna 2004. Tento zákon v § 2 odst. 2 mimo jiné stanoví, že „výchova a vzdělání má dítěti zprostředkovat poznání vlastního jazyka a kulturní identity, jakož i ostatních kultur“. (NĚMECKO, KibeG, 2004)

Požadavek rozvoje jazyka a kultury je nadále rozvíjen i v § 8 *Spolkové rámcové dohody o péči o děti v předškolních zařízeních (Landesrahmenvertrag Kinderbetreuung in Tageseinrichtungen)* ze září 2009. V souladu se Spolkovou rámcovou dohodou vydal Úřad práce, sociálních a rodinných věcí a integrace Hamburk (Behörde für Arbeit, Soziales, Familie und Integration Hamburg, zkr. BASFI) kurikulární dokument *Vzdělávací doporučení pro vzdělávání a výchovu dětí v předškolních zařízeních (Bildungsempfehlungen für Bildung und Erziehung den*

Kindern in Tageseinrichtungen) závazný pro předškolní zařízení, ve kterém konkretizuje a propracovává cíle předškolního vzdělávání. (podrobněji viz kapitola 5.3)

V roce 2004 vešel v platnost *Hamburský školský zákon* (*Hamburgischer Schulgesetz*), který nově v § 28 a) stanovil povinnost pro všechny 4,5 leté děti podstoupit testování v oblasti jazyka na základní škole ve spádové oblasti svého bydliště. Důvodem k zavedení plošného testování byla snaha o včasné rozpoznání nedostatečných znalostí němčiny a zajištění potřebné jazykové podpory. Pokud dítě nemá dostatečné znalosti vyučovacího jazyka, musí povinně docházet do přípravné třídy nebo do předškolního zařízení, kde odpoledne navštěvuje speciální jazykovou přípravu. Osvobození od této povinné jazykové přípravy u těchto dětí je možné jen výjimečně, např. z důvodu mentálního postižení. (Schwarz, 2007)

3.2 Kurikulární dokumenty pro oblast předškolního vzdělávání v Německu

V Německu se odpovědnost za předškolní vzdělávání dělí mezi federální vládu a spolkové země. Jednotlivé spolkové země mají odlišné vzdělávací systémy a předškolní vzdělávání většinou není součástí školského systému, nýbrž spadá pod pravomoc příslušných orgánů sociální péče (viz Kapitola 1). Německo tedy nemá žádný jednotný podrobně rozpracovaný kurikulární dokument závazný pro všechna státem podporovaná předškolní zařízení, jakým je *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* z roku 2001, resp. 2004 v České republice. V roce 2004 však vydala Stálá konference ministrů školství a Konference ministrů pro mládež dokument *Společný rámec zemí pro vzdělávání v předškolních zařízeních* (*Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen*). Na základě tohoto dokumentu si jednotlivé spolkové země vytvořily své vlastní vzdělávací plány. Bylo však v pravomocích spolkových zemí rozhodnout o tom, na jakou věkovou skupinu se plány vztahují. (KMK, 2004, s. 3)

Dokument Společný rámec stanovuje obecné cíle předškolního vzdělávání v Německu. Mezi hlavní cíle řadí vyvážený rozvoj osobnosti dítěte s důrazem na sociální dovednosti a výchovu odpovědného jedince schopného zařadit se do společnosti. V duchu holistického vzdělávání vyzdvihuje projektové učení, které vychází z vlastního zájmu dítěte a staví na tématech dítěti blízkých a známých. Projektové učení také podporuje týmovou práci.

Společný rámec dále nabízí šest vzdělávacích oblastí, ve kterých je možné nabídku na vzdělávání realizovat. Jako první je uvedena oblast *Jazyk, gramotnost a komunikace*. O důležitosti, jaká se ve Společném rámci přikládá jazykové výchově, svědčí i krátká anotace představující dokument na webových stránkách Stálé konference ministrů školství, ve které se mimo jiné píše: „Ve středu zájmu je získávání základních kompetencí a rozvoj a posílení osobnosti. Jazyková výchova v tom hraje mimořádnou roli.“

Další vzdělávací oblasti zahrnují:

- *osobnostní a sociální rozvoj, výchova k hodnotám a náboženská výchova*
- *matematika, přírodní vědy a (informační) technika*
- *hudební výchova a práce s médii*
- *tělo, pohyb, zdraví*
- *příroda a kulturní prostředí*

Důraz je kladen i na spolupráci mezi mateřskou školou, rodinou, základní školou a příslušnými institucemi, aby se zajistil bezproblémový přechod dítěte z předškolního vzdělávání na úroveň základního. (KMK, 2012)

3.3 Kurikulární dokumenty pro oblast předškolního vzdělávání ve spolkové zemi Hamburk

Vzdělávací program pro předškolní vzdělávání ve spolkové zemi Hamburk se

jmenuje *Vzdělávací doporučení pro vzdělávání a výchovu dětí v předškolních zařízeních (Bildungsempfehlungen für Bildung und Erziehung den Kindern in Tageseinrichtungen)*. Tento dokument byl vydán v roce 2005 Odborem pro rodinu a péči o děti Úřadu práce, sociálních a rodinných věcí a integrace ve spolkové zemi Hamburk (Behörde für Arbeit, Soziales, Familie und Integration Hamburg). V roce 2012 bylo publikováno přepracované vydání programu, které zohlednilo nové nároky vyplývající z připravovaného celostátního zákona, jež dává každému dítěti právo na umístění v předškolním zařízení po dovršení jednoho roku. Tento zákon vstoupil v platnost 1. srpna 2013.

V nové verzi *Vzdělávacích doporučení* autoři zpracovali i připomínky odborné veřejnosti a pedagogických pracovníků z praxe. Vycházeli z následujících východisek:

- potřeby zkvalitnění a rozšíření pedagogické koncepce v péči o dítě ve věku od 0-3let
- nového pojetí inkluzivní vzdělávací koncepce, jež má předejít vylučování a diskriminaci dětí se sociokulturním znevýhodněním
- uznání důležitosti předškolního vzdělávání pro udržitelný rozvoj společnosti (zařazením předškolních zařízení do programu OSN pro dekádu 2005-2014 „Vzdělání pro udržitelný rozvoj“)
- nejnovějších poznatků vědeckých výzkumů o vzájemném propojení a celostním pohledu na vzdělání a zdraví. (HH Bildungsempfehlungen, 2012, s. 6)

Vzdělávací doporučení se zabývají předškolním vzděláváním, výchovou a péčí o děti od narození až po vstup do školy. Na rozdíl od federálního Společného rámce jsou vzdělávací oblasti rozděleny do sedmi okruhů. Okruhy jsou též řazeny v jiném pořadí:

- 1) *Tělo, pohyb a zdraví*
- 2) *Sociální a kulturní prostředí*
- 3) *Komunikace: jazyky, gramotnost a média*
- 4) *Výtvarné tvoření*
- 5) *Hudba*

6) Matematika

7) Příroda – životní prostředí – technika

Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou rozděleny na čtyři části: 1. krátký teoretický úvod, 2. nabídka témat, 3. cíle a 4. úkoly pro vychovatelky a vychovatele.

Část *Nabídka témat* slouží pedagogům jako návod k tomu, jak mohou spolu s dětmi, rodiči a celým pracovním kolektivem přizpůsobit obsahy vzdělávací oblasti potřebám a podmínkám konkrétního předškolního zařízení (sociálnímu a kulturnímu prostředí, materiálním podmínkám, vzdělávacím možnostem aj). Otázky se dělí na čtyři podoblasti: *Dítě a jeho svět*, *Dítě v dětském společenství*, *Společnost a objevování světa kolem nás*, *Kultura MŠ*.

V části *Cíle* jsou formulovány všeobecné kompetence pro jednotlivé oblasti. Cíle se dále rozdělují na: *osobnostní kompetence* (Ich-Kompetenzen), *sociální kompetence*, *odborné kompetence a učební kompetence*.

Část *Úkoly pro vychovatelky a vychovatele* nabízí podněty pro pedagogickou práci, především příklady z praxe. Opět se dělí na čtyři podoblasti: *všední den v předškolním zařízení*, *vybavení a pomůcky pro hry a příklady herních činností*, *projektová činnost*, *úprava prostředí a výběr materiálů*.

3.3.1 Vzdělávání dětí s OMJ v kurikulárních dokumentech ve spolkové zemi Hamburk

Ačkoliv by se mohlo zdát, že vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem není v hamburském vzdělávacím programu absolutní prioritou (jazyková výchova není ve vzdělávacích oblastech jmenována na prvním místě jako u federálního *Společného rámce*), opak je pravdou. Různorodým kulturním a sociálním prostředím se přímo zabývají dvě vzdělávací oblasti ze sedmi (*Sociální a kulturní prostředí* a *Komunikace: jazyky, gramotnost a média*), nepřímo pak tato tematika prostupuje i ostatními pěti.

V úvodu k oblasti *Sociální a kulturní prostředí* autoři uvádí: „Po staletí je Hamburk, tradiční hansovní a obchodní centrum a zároveň mezinárodní dopravní křižovatka, kosmopolitním městem. Žijí zde rodiny z mnoha částí světa. V předškolních zařízeních se proto potkávají velmi rozdílné kultury. Učitelkám a učitelům se tak v běžném denním provozu naskýtá mnoho příležitostí objevovat s dětmi svět a poznávat jeho sociální a kulturní rozmanitost“. (Preissing, 2012, s. 63) Děti se v předškolním zařízení mají připravit na vstup do multikulturní, demokratické společnosti. V otevřeném prostředí předškolního zařízení se přirozenou cestou seznamují s odlišnými kulturami a náboženstvími. Děti se tak učí respektovat odlišnosti i hledat společnou cestu. (Preissing, 2012, s. 63)

Oblast *Komunikace: jazyk, gramotnost a média* vyzdvihuje jazyk jako prostředek, jehož prostřednictvím se děti učí jak vyslovovat své myšlenky, pocity a přání, tak dorozumět se se svým okolím. Komunikací se svými vrstevníky a dospělými ve společenství předškolního zařízení se má dítě naučit vyjádřit svou vůli, zažít, že i jeho slovo má ve společnosti svou váhu. Získává tak chuť dále rozvíjet své jazykové komunikační dovednosti. „Do předškolního zařízení přichází děti z rozličných jazykových prostředí. Zažít jiný jazyk je příležitost – především pro rozvoj poznávacích procesů a symbolické funkce jazyka. Setkání s různými jazyky a písmy prohlubuje u dětí povědomí o jazyce a poznání světa, ale také buduje respekt pro rovnoprávnost jazyků a učí je, jak se pohybovat v jazykově mnohotvárném prostředí.“ (Preissing, 2012, s. 68)

Velký důraz je též kladen na podporu mateřského jazyka u rodin s imigračním původem. Rodiče by tak měli být svým dětem mluvním vzorem a mluvit s nimi ve svém rodném jazyce. Jazykové a komunikační dovednosti, které děti získají v rodině, jsou tím nejlepším předpokladem pro osvojení němčiny jako druhého jazyka. Jazykově podnětné prostředí předškolního zařízení motivuje děti k osvojení pozitivních komunikačních strategií a má dobrý vliv i na průběh dalšího vzdělávání a rozvoj v jiných vzdělávacích oblastech, např. v matematice a přírodních vědách. (Preissing, 2012, s. 69 – 70)

4. Legislativní opatření pro předškolní vzdělávání v ČR

Možnosti vzdělávání v České republice definuje školský zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Předškolnímu vzdělávání se věnuje část druhá, § 33 – § 35. Školský zákon vymezuje cíle předškolního vzdělávání podporovat „rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílet se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání. Předškolní vzdělávání napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.“ (ČESKO, školský zákon č. 561, 2014, § 33) Dále se školský zákon věnuje organizaci předškolního vzdělávání a vymezuje podmínky, za jakých může ředitel mateřské školy ukončit předškolní vzdělávání dítěte.

4.1 Legislativní opatření pro předškolní vzdělávání dětí s OMJ v ČR

Dne 1. ledna 2008 vstoupila v platnost novela školského zákona č.343/2007 Sb., která změnila přístup cizinců ke vzdělávání a školským službám. Smyslem této novely bylo „naplnit právo dítěte na bezplatné základní vzdělávání deklarované Úmluvou o právech dítěte bez ohledu na to, zda na našem území pobývají oprávněně nebo neoprávněně.“ (Inkluzivní škola, 2014) Školský zákon, platný od roku 2005, totiž rozděloval děti, žáky a studenty v oblasti školství na dvě odlišné kategorie: na občany ČR a Evropské unie včetně jejich rodinný příslušníků a na občany tzv. třetích zemí. Cizincům ze třetích zemí přiznával zákon výrazně nižší práva. Předškolní vzdělávání pro ně bylo zpoplatněno, na rozdíl od českých občanů platili plné neinvestiční náklady. Toto opatření mnohým znesnadnilo, ne-li přímo znemožnilo, přístup k předškolnímu vzdělávání. Postavení dětí s OMJ ve vzdělávacím systému, kteří jsou již tak znevýhodněni jazykovou bariérou a ohroženi sociálním vyloučením, tak bylo ještě

ztíženo. (Inkluzivní škola, 2014)

V současné době mají děti rodičů–cizinci ze zemí mimo EU (tzv. třetích zemí) stejný přístup ke vzdělávání v MŠ jako děti rodičů z ČR nebo rodičů z EU. Jedinou podmínkou zůstává povinnost doložit, že na území ČR pobývají legálně. (Inkluzivní škola, 2014)

4.2 Kurikulární dokumenty pro oblast předškolního vzdělávání v ČR

V České republice je předškolní vzdělávání začleněno do státního vzdělávacího systému. Struktura, organizace a cíle předškolního vzdělávání jsou stanoveny v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV). RVP PV vypracoval v roce 2001 tým odborníků v čele s PhDr. Kateřinou Smolíkovou z Výzkumného ústavu pedagogického na pokyn Ministerstva školství, tělovýchovy a mládeže (MŠMT). V roce 2004 byla verze RVP PV aktualizována dle nového školského zákona č. 561/2004 Sb. a na základě zkušeností z praxe.

RVP PV „vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku“. (Smolíková, 2004, s. 4) Je to dokument závazný pro všechny mateřské školy a přípravné třídy základních škol zařazené do sítě škol a školských zařízení MŠMT. Každá škola si vytváří vlastní školní vzdělávací program v souladu s principy zformulovanými v RVP PV. Na RVP PV navazují další dokumenty vydané MŠMT, které jsou dostupné na portálu Výzkumného ústavu pedagogického www.vuppraha.cz. Jsou to např. *Manuál k přípravě školního (třídního) programu mateřské školy* z roku 2005 a *Praktický průvodce třídním vzdělávacím programem mateřské školy* z roku 2006.

Obsah předškolního vzdělávání je rozdělen do 5 oblastí, ve kterých jsou dále vymezeny dílčí cíle, příklady aktivit, očekávané kompetence i možná rizika. Jsou to oblasti biologická (Dítě a jeho tělo), psychická (Dítě a jeho psychika), interpersonální (Dítě a ten druhý), sociálně-kulturní (Dítě a společnost) a environmentální (Dítě a svět).

4.2.1 Vzdělávání dětí s OMJ v kurikulárních dokumentech pro předškolní vzdělávání v ČR

Skutečnost, že se předškolního vzdělávání v ČR zúčastní v porovnání s Německem jen malé procento dětí s OMJ (35 % v Německu oproti 1,5 % v ČR za rok 2012/2013) se odráží i v základních kurikulárních dokumentech. (Weishaupt a kol., 2012 a ČSÚ, 2014) Na rozdíl od hamburského vzdělávacího programu není v českém RVP PV vzdělávání dětí s OMJ věnováno mnoho pozornosti. Kapitola 8, nazvaná *Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí mimořádně nadaných*, se věnuje podmínkám vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním a stanovuje, že „vzdělávání.....dětí, které pocházejí z jazykově odlišného prostředí a které nemluví jazykem, v němž probíhá vzdělávání, se uskutečňuje podle požadavků daných RVP PV.“ (Smolíková, 2004, s. 35) Dále se k úspěšnému vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním vymezují následující požadavky:

- vytvořit optimální podmínky k rozvoji osobnosti každého dítěte, k učení i ke komunikaci s ostatními a pomoci mu, aby dosáhlo co největší samostatnosti
- na potřeby dítěte dostatečně pamatovat při přípravě ŠVP a TVP
- zohlednit úpravou vzdělávacího obsahu i podmínek vzdělávání sníženou sociální adaptabilitu těchto dětí či zvýšenou potřebu výchovy a vzdělávání v některé oblasti
- vytvořit individuální vzdělávací plán
- stimulační programy
- uplatňovat vysoce profesionální postoje. (Smolíková, 2004, s. 33 – 36)

Dále se k vzdělávání dětí s OMJ vztahuje podoblast *Jazyk a řeč* v kapitole *Dítě a jeho psychika*, která vymezuje obecné řečové a jazykové kompetence, jež by mělo dítě před vstupem do základní školy zpravidla zvládnout. Nezohledňuje se zde však výchozí situaci většiny dětí s OMJ – tedy minimální (mnohdy nulovou) znalost českého jazyka.

Situace dětí z odlišného jazykového prostředí se dotýkají ještě očekávané výstupy v dalších vzdělávacích oblastech – např. v kapitole *Dítě a ten druhý* „chápat, že všichni lidé (dětí) mají stejnou hodnotu, přestože je každý jiný (jinak vypadá, jinak se chová,

něco jiného umí či neumí apod.)... (Smolíková, 2004, s. 22) nebo dílčí cíle v kapitole Dítě a společnost „vytváření povědomí o existenci ostatních kultur a národností“ (Smolíková, 2004, s. 24).

5. Podpůrná opatření pro vzdělávání dětí s OMJ ve spolkové zemi Hamburk

V roce 2003 představil Úřad práce, sociálních a rodinných věcí a integrace ve spolkové zemi Hamburk (Behörde für Arbeit, Soziales, Familie und Integration Hamburg, zkr. BASFI) program pro intenzivnější jazykovou podporu v předškolních zařízeních pro děti ve věku od 3 let po nástup do školy. Podmínkou pro zařazení do tohoto programu bylo více než 25 % dětí s migračním původem a zvýšenou potřebou jazykové podpory na předškolním stupni (Elementarbereich) v zařízeních denní péče o děti. Cílem tohoto programu bylo zvýšení jazykové úrovně dětí pomocí následujících prostředků:

- systematické, průběžné jazykové podpory
- individuální jazykové podpory
- zvýšení kvalifikace pedagogických pracovníků
- pozorování a evaluace jazykového vývoje dětí
- vypracování konceptu jazykové podpory a zhodnocení užitých prostředků.

Na tento program vynakládal BASFI 2 miliony eur ročně a každým rokem se do něj zapojilo 300 – 350 předškolních zařízení. (Sprachfördermaßnahmen in Hamburger Kitas, 2013)

Od 1. 1. 2013 zavedl BASFI nový koncept intenzivní jazykové podpory pro předškolní vzdělávání nazvaný *Kita Plus Programm* (Kita+) s rozpočtem 15 milionů eur ročně. Podmínky pro zařazení do projektu Kita+ se oproti výše uvedenému

projektu liší v rozšíření o děti ze sociálně znevýhodněného prostředí: přihlásit se mohou předškolní zařízení s „nadprůměrným podílem dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí nebo s migračním původem“. Předškolní zařízení účastníci se projektu Kita+ obdrží finanční prostředky na zvýšení počtu kvalifikovaného pedagogického personálu o 24 % oproti dosavadnímu stavu v předškolním oddělení. V dohodě o provedení práce, kterou uzavírá s BASFI, se zavazuje ke splnění následujících bodů:

- zavedení konceptu inkluzivního vzdělávání,
- položení důrazu na spolupráci s rodinou,
- zavedení kvalifikované, celodenní integrované jazykové podpory a vzdělávání
- síťové propojení zařízení s místními institucemi.

(Sprachfördermaßnahmen in Hamburger Kitas, 2013)

Zařízení, která nesplňují podmínky Kita+, avšak která mají více než 25 % dětí ve věku od 3 – 6 let z „neněmecky mluvících rodin“, mohou požádat o dodatečné finanční prostředky na intenzivní jazykovou podporu. (Sprachfördermaßnahmen in Hamburger Kitas, 2013)

5.1 Nástroje pozorování a evaluace jazykového vývoje u dětí s OMJ ve spolkové zemi Hamburk

Cílené pozorování jazykového vývoje v rámci běžného dne v předškolním zařízení pomáhá učitelkám a učitelům rozpoznat a pochopit eventuální překážky nebo opoždění v jazykovém vývoji dítěte, především u dětí s OMJ. K tomuto účelu jsou v hamburském vzdělávacím programu doporučeny dva nástroje: pozorovací formulář SISMIK a hodnotící formulář HAVAS 5.

5.1.1 SISMIK

SISMIK je pozorovací formulář, který v roce 2003 vypracovali Michaela Ulich a Toni Mayr ze Státního ústavu pro předškolní pedagogiku v Mnichově (*Staatsinstitut für Frühpädagogik*, zkr. *IFP*) v rámci projektu *Postoj k jazyku a zájem o jazyk u dětí-imigrantů v předškolních zařízeních* (*Sprachverhalten und Interesse an Sprache bei Migrantenkindern in Kindertageseinrichtungen*). SISMIK je prostředek k systematickému pozorování jazykového vývoje dětí-imigrantů ve věku od tří a půl let až po nástup do školy. SISMIK je určen pro německy mluvící pedagogy v předškolních zařízeních. Pomocí formuláře SISMIK mohou přehledně zaznamenávat pokroky v jazykovém vývoji dětí od relativně raného stadia až k dosažení školní zralosti v jazykové oblasti.

Autoři materiálu SISMIK si nejprve položili otázku, jak probíhá „normální“ jazykové vzdělávání a vývoj u dítěte předškolního věku. Možné odchylky a rizika v jazykovém vývoji pak ve své práci zohlednili, avšak samotný formulář není určen pro diagnostiku jazykových poruch. Na osvojování němčiny se zde pohlíží jako na část komplexního jazykového vývoje zahrnujícího různé jazykové oblasti. Důležitým aspektem je motivace dítěte k učení jazyka, jeho zájem o jazyk a činnosti související s osvojováním jazyka.

Mnoho otázek ve formuláři se týká vzdělávací nabídky a vytváření jazykově podnětných situací v předškolním zařízení. Např. při rozhovoru u jídla, prohlížení knih, námětových hrách si pedagog klade otázku, do jaké míry se dítě zajímá o tyto činnosti a zapojuje se do nich, neboť dítě předškolního věku se nejvíce učí prožitkem, který vychází z jeho vnitřního zájmu. Dále se formulář zabývá předčtenářskou gramotností a vlastními jazykovými dovednostmi v němčině (komunikačními dovednostmi, vyjadřovacími schopnostmi, slovní zásobou, větnou stavbou atd.). SISMIK též okrajově mapuje užívání mateřského jazyka dítěte v rodině, avšak úroveň jazykových dovedností v mateřském jazyce se nezabývá.

Návodné pozorování s formulářem SISMIK nabízí pedagogům předškolních zařízení konkrétní vodítka jak pro individuální práci s dítětem, tak pro rozšíření

celkové vzdělávací nabídky v jazykové oblasti. (SISMIK, 2014)

5.1.2 HAVAS 5

HAVAS 5 je diagnostický nástroj k určení individuální jazykové úrovně ve všech jazycích, které dítě ovládá. HAVAS 5 znamená Hamburská metoda pro analýzu jazykové úrovně pětiletých (*Hamburger Verfahren zur Analyse des Sprachstands Fünffährige*, zkr. HAVAS 5). Cílovou skupinou jsou jedno- i vícejazyčné děti ve věku 5 až 7 let. HAVAS 5 je k dispozici v následujících jazycích: němčině, italštině, portugalštině, polštině, ruštině, španělštině a turečtině. HAVAS 5 vypracovali v roce 2004 prof. Dr. Hans H. Reich a prof. Dr. Hans-Joachim Roth z nařízení Zemského úřadu pro vzdělávání a sport v Hamburku (*Hamburger Behörde für Bildung und Sport*). V německé verzi je volně ke stažení na webových stránkách Zemského institutu pro vzdělávání pedagogů a rozvoj školství (*Landesinstitut für Lehrerbildung und Schulentwicklung Hamburg*).

HAVAS 5 má podobu 5-10 minutového rozhovoru mezi dítětem a dospělým (pedagogem nebo odborníkem) nad šestidílným obrazovým příběhem „O kočce a ptákově“. Pedagog zadá dítěti úkol, aby popsalo příběh svými slovy. Vyprávění zaznamenává a následně analyzuje dle hodnotícího formuláře. Formulář se zaměřuje na tři oblasti: „Porozumění úkolu“, „Komunikační dovednosti“ a „Gramatická úroveň a slovní zásoba“. Výsledky analýzy ukazují, jaké jazykové úrovně dosáhlo dítě v testovaném jazyce, a odhalují oblasti, které je potřeba posílit. Se získanými poznatky si tak pedagog může vypracovat koncept pro individuální jazykovou podporu dítěte v rámci kolektivu celé třídy předškolního zařízení. (HAVAS 5, 2004)

6. Podpůrná opatření pro vzdělávání předškolních dětí s OMJ v ČR

Ačkoliv podíl dětí s OMJ v předškolním vzdělávání v posledních letech stabilně stoupá, s jejich vzděláváním mají mateřské školy stále malé zkušenosti. Pro tuto oblast zatím neexistují metodické příručky ani systémová opatření. Na tuto skutečnost se snaží

reagovat především nevládní neziskové organizace za podpory rozvojových programů Ministerstva vnitra (MV) a MŠMT z fondů Evropské unie.

Nejvýznamnější nezisková organizace, která se věnuje podpoře vzdělávání dětí-cizinců v ČR je META, společnost pro příležitosti mladých migrantů. META vytvořila rozsáhlý **informační portál** www.inkluzivniskola.cz, zaměřený na začleňování dětí s OMJ do českého vzdělávacího systému a české společnosti. Portál je určený především pedagogickým pracovníkům a přináší mnoho užitečných informací, doporučení, materiálů a odkazů pro práci s dětmi s OMJ. Věnuje se sice především oblasti základního vzdělávání, ale v posledních letech aktivně rozšiřuje svou nabídku i o oblast předškolního vzdělávání. META se podílí na přípravě metodických příruček pro práci s dětmi s OMJ a organizuje vzdělávací semináře pro pedagogy mateřských škol (Inkluzivní škola, 2014).

Dalším významným vyrovnávacím opatření na podporu vzdělávání dětí s OMJ je funkce **asistenta pedagoga**. Dle vyhlášky č. 147/2011 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných je v určitých případech možné žádat finanční podporu na zřízení pozice asistenta pedagoga pro práci se žáky se sociálním znevýhodněním, tedy i pro děti s OMJ. O zřízení této pozice rozhoduje ředitel mateřské školy bez nutné konzultace se školským poradenským zařízením. (Česká republika, školský zákon č. 561, 2004, § 16, odst. 9) V oblasti předškolního vzdělávání k hlavním činnostem asistenta pedagoga patří podle vyhlášky č. 147 poskytnout „pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti, pomoc při komunikaci se žáky a zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází.“ (ČESKO, 2011) Na svém webovém portále podává META velmi podrobné informace o tom, za jakých podmínek je možné zažádat o asistenta pedagoga, jakým způsobem postupovat a jaké náležitosti musí žádost obsahovat. Věnuje se též detailně otázce financování a radí, kde získat prostředky, neboť financování nákladů na asistenta pedagoga se v současné době realizuje z více zdrojů: rozpočtu kraje, operačního programu EU *Vzdělávání pro konkurenceschopnost* a rozvojového programu MŠMT, který se vyhláší před koncem běžného kalendářního

roku na rok následující. (Inkluzivní škola, 2014 a MŠMT, 2014) META také pořádá vzdělávací kurzy a semináře pro asistenty pedagoga a pomáhá je umisťovat do škol.

Pro podporu vzdělávání dětí s OMJ vyhláší MŠMT každoročně řadu **dotačních a rozvojových programů**. Pro rok 2014 to jsou:

- *Rozvojový program na podporu škol, které realizují inkluzivní vzdělávání dětí a žáků se znevýhodněním*, určený na nenárokové složky mezd/platů a motivačních složek mezd/platů pedagogických pracovníků v souvislosti se vzděláváním dětí a žáků se sociálním znevýhodněním a/ nebo dětí a žáků se zdravotním znevýhodněním. Podmínkou účasti v tomto projektu je, že se v MŠ vzdělává více než 15 % sociálně znevýhodněných dětí a že se prokazatelně realizují vyrovnávací opatření
- *Podpora financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se znevýhodněním* (viz předchozí odstavec).

K podpůrným opatřením pro děti s OMJ se řadí též přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním. Vznikly roku 1993/1994 jako experimentální třídy v oblastech s vyšším podílem romské populace. V roce 2000 vydalo MŠMT Metodický pokyn ke zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele – asistenta učitele č.j. 25 484/2000 - 22. Jejich cílem bylo systematicky připravovat děti se sociálním znevýhodněním „na vstup do povinného vzdělávání v základní škole a předcházet tak u nich případným neúspěšným začátkům ve školní docházce, které by mohly ohrozit průběh jejich dalšího vzdělávání.“ (Bartoňová, 2008, s. 102)

Státní orgány se problematice dětí s OMJ v předškolním vzdělávání věnují i na regionální a lokální úrovni, v městských částích a obcích s vysokým podílem cizinců. Například Odbor sociální prevence a rozvoje sociálních služeb při Úřadu městské části Prahy 13 vyhlásil ve spolupráci s neziskovou organizací Integrační centrum Praha na rok 2014 projekt Integrace cizinců v MČ Praze 13. Projekt je financován z dotace Ministerstva vnitra a z 10 % z rozpočtu MČ Praha 13., V rámci projektu jsou realizovány následující aktivity: zájmové kroužky češtiny pro cizince v mateřských

školách na území Prahy 13 s vysokým počtem cizinců (nad 30 %), vzdělávání pedagogů MŠ a kulturní programy pro MŠ. (MČ Praha 13, 2014)

Na rozdíl od spolkové republiky Hamburk v ČR neexistuje žádný standardizovaný evaluační nástroj ani diagnostický nástroj pro oblast jazykového vývoje u dětí s OMJ předškolního věku. Pedagogové jsou tak nuceni užívat diagnostické nástroje pro vývoj předškolního dítěte (př. Diagnostika dítěte předškolního věku od J.Bednářové a V.Šmardové), které však nezohledňují specifika jazykového vývoje dětí s OMJ.

PRAKTICKÁ ČÁST

7. Úvod

Praktická část bakalářské práce obsahuje dvě případové studie – jednoho německého předškolního zařízení a jedné české MŠ. Tato dvě předškolní zařízení jsou následně srovnána se zaměřením na vzdělávací přístupy k dětem s OMJ.

7.1 Výzkumný problém

Praktická část se zabývá popisem a srovnáním přístupů ke vzdělávání dětí s OMJ v německém předškolním zařízení Kita Wackelzahn ve spolkové zemi Hamburk a v české mateřské škole FMŠ Sluníčko pod střechou v Praze. FMŠ Sluníčko jsem si vybrala proto, že v ní od září 2011 pracuji na pozici učitelky, resp. od září 2013 na pozici zástupkyně ředitelky. S předškolním zařízením Kita Wackelzahn navázala FMŠ Sluníčko spolupráci v roce 2006. Od té doby spolu obě instituce realizovaly několik ekologicky zaměřených projektů. Součástí projektů byly i opakované výměnné pobyty pedagogů a rodičů s dětmi z české i německé strany. Zařízení Kita Wackelzahn jsem navštívila celkem třikrát: v červnu 2006 jako matka s vlastními dětmi na pětidenním výměnném pobytu, v listopadu 2011 jako učitelka na týdenní pracovní stáži a v říjnu 2013 jako studentka na týdenním studijním pobytu za účelem provedení kvalitativního výzkumu pro tuto bakalářskou práci.

7.2 Výzkumný cíl

Cílem praktické části bakalářské práce je popsat a srovnat přístupy ke vzdělávání, podpoře a inkluzi dětí s OMJ v jednom německém a českém předškolním zařízení a popsat příklady dobré praxe.

7.3 Výzkumná otázka

Jakými způsoby, prostředky a metodami lze vzdělávat děti s OMJ v předškolním zařízení?

7.3.1 Specifické výzkumné otázky

- Jaké podpůrné programy jsou realizovány v předškolním zařízení a jak jsou tyto programy organizačně zajištěny?
- Jak je předškolní zařízení vybaveno z hlediska materiálního a didaktických pomůcek?
- Jaké vzdělání mají pedagogové v oblasti vzdělávání dětí s OMJ?
- Jaká je spolupráce mezi předškolním zařízením a rodinou dětí s OMJ?

7.4 Metodologie výzkumu

Pro účel svého výzkumného záměru jsem použila kvalitativní metody srovnávací pedagogiky. Vypracovala jsem případovou studii dvou předškolních zařízení, kde jsem aplikovala zúčastněné pozorování, polostrukturované rozhovory s pedagogy a vedoucími pracovníky obou zařízení a dále jsem provedla analýzu dokumentů vybraných předškolních zařízení.

V předškolním zařízení Kita Wackelzahn jsem měla možnost v říjnu 2013 hospitovat po dobu 5 dnů, účastnit se veškerých probíhajících vzdělávacích činností a projektů, vést rozhovory s pedagogickými pracovníky i seznámit se s interními dokumenty. Před vlastní studijní stáží jsem navázala kontakt emailem s ředitelem zařízení Kita Wackelzahn, předem získala základní informace o zařízení a vyjasnila si, jaké typy jazykové podpory v Kita Wackelzahn poskytují. Během svého pobytu jsem uskutečnila několik polostrukturovaných rozhovorů s učitelkami a ředitelem Kita Wackelzahn dle předem vytyčených okruhů specifických výzkumných otázek. Informace získané z rozhovorů jsem poté doplňovala cílenými rozhovory s pedagogy v rámci běžného dne.

Při přípravě případové studie předškolního zařízení FMŠ Sluníčko pod střechou jsem zúročila své několikaleté pedagogické působení v této MŠ. V průběhu školního roku 2013/2014 jsem poté vedla opakované polostrukturované rozhovory dle vytyčených okruhů s ředitelkou MŠ a dalšími kolegyněmi, analyzovala interní dokumenty a aplikovala zúčastněné pozorování v rámci své vlastní pedagogické práce.

8. Případová studie německého předškolního zařízení Kita Wackelzahn v Hamburku

Předškolní zařízení Kita Wackelzahn leží v městské zástavbě sídlištního typu na jihozápadním okraji Hamburku. Bylo založeno v roce 1970 a jeho zřizovatelem je evangelicko-luteránská obec Milosrdné církve Hamburg-Lohbrügge. V roce 2009 provedl zřizovatel rozsáhlou rekonstrukci. Jednopatrová budova byla rozšířena o jedno patro a dva pavilony. To umožnilo rozšířit nabídku služeb předškolního zařízení: ke stávající mateřské škole pro děti od 3 – 6(7) let se otevřely jesle pro děti od 0 – 3 let a rodinné centrum, které nabízí poradenské a vzdělávací aktivity pro rodiče a další doplňkové služby (pronájem prostor pro soukromé akce, přednášky atd.). (viz Příloha 3.1)

K předškolnímu zařízení přiléhá rozlehlá, dobře vybavená zahrada. V blízkém okolí se nachází domov pro seniory, několik základních škol, dvě další předškolní zařízení a dva městské parky.

Kita Wackelzahn má kapacitu max. 140 dětí, o které se stará 17 pedagogických a 5 správních zaměstnanců. Chod zařízení řídí ředitel se svou zástupkyní, kteří se přímo nepodílí na výchovném procesu. Do dvou tříd jeslí chodí celkem 28 dětí ve věku od 1 - 2,5 let, o které pečují 2 učitelky a 3 sociálně-pedagogické asistentky. Předškolní oddělení má 5 tříd. O předškolní třídu o počtu 13 dětí ve věku 5 – 6(7) let se stará 1 učitelka. Ve čtyřech věkově smíšených třídách pro děti ve věku od 2,5 – 4,5 let je zapsáno po 18 – 22 dětech. Provoz ve třídách zajišťují vždy 2 učitelky, v jedné třídě s integrovanými dětmi pracuje navíc 1 asistentka a 2 praktikantky.

V přízemí hlavní budovy mají své zázemí čtyři věkově smíšené třídy (Motýlci ve výtvarném ateliéru, Ježci v naučné třídě, Kočky v divadelní třídě a Veverky v tělocvičně). Dále se tu nachází společné šatny, dvě místnosti pro experimenty s vodou a s přírodními vědami, kuchyň a školní jídelna. V prvním patře hlavní budovy je sborovna, multifunkční místnost, zázemí rodinného centra a kanceláře vedení. Oddělení jeslí a předškolní třída jsou umístěné v nově přistavěných, stavebně oddělených

pavilonech. Mají vlastní vchod a šatny, avšak společně užívají školní jídelnu a zahradu (viz Příloha 6). Stavební dispozice hlavní budovy umožňují pedagogickému kolektivu předškolního oddělení uplatňovat pedagogický koncept „otevřeného prostoru“, kdy si děti mimo pevně stanovenou vzdělávací nabídku mohou zvolit, ve které třídě si chtějí hrát. Ve vzdělávacím konceptu Kita Wackelzahn se uvádí, že „učitelky podněcují proces učení skrze rozmanitou, životem inspirovanou vzdělávací nabídku – se zřetelem na individuální zvláštnosti, stádia vývoje a potřeby dětí. Rozpoznávají silné i slabé stránky ‘svých’ dětí. Koncept úspěšné, otevřené, skupinové pedagogiky stojí na rozvinutém individuálním i skupinovém dynamickém učení s bohatou nabídkou materiálů, obsahů, podnětů odpovídající věku.“ (Kita Wackelzahn, 2014)

Kita Wackelzahn má otevřeno od 06.00 do 18.00 hod. Režim dne:

- 06.00 – 09.00 hod. ranní provoz, děti se schází v 1 – 2 třídách (výběr třídy závisí na rozhodnutí sloužících učitelek), volná hra, individuální práce
- 08.00 – 09.00 hod. snídane: děti postupně svačí dle času příchodu a vlastní potřeby
- 09.00 – 09.30 hod. ranní kruh v kmenových třídách
- 09.30 – 09.45 hod. svačina v kmenových třídách
- 10.00 – 11.00 hod. vzdělávací nabídka v kmenových třídách, vzdělávací projekty
- 11.30 – 13.00 hod. oběd ve školní jídelně po jednotlivých třídách rozdělených do tří skupin
- 13.00 – 14.30 hod. pobyt na zahradě
- 14.30 – 15.00 hod. odpolední svačina
- 15.00 – 16.00 hod. volná hra, dle počasí uvnitř či na zahradě
- 16.00 – 18.00 hod. odpolední provoz v 1 třídě

8.1 Děti s OMJ v předškolním zařízení Kita Wackelzahn

Z dlouhodobého hlediska zůstává počet dětí z OMJ z celkového počtu dětí zapsaných do předškolního zařízení Kita Wackelzahn na 40 – 45 %, jak vyplynulo

z rozhovorů s ředitelem zařízení. Tento poměr je stabilní, v posledních letech se výrazně nemění. Nejvýrazněji jsou zastoupeny děti z rodin z bývalých postsovětských republik (Rusko, Kazachstán), polské a turecké rodiny. Dále je tu několik dětí z Indie, Ghany, Srbska, Maroka a Iráku.

Děti jsou do Kita Wackelzahn přijímány celoročně. Školní rok odpovídá kalendářnímu roku, v době vánočních svátků a letních měsíců je zařízení zavřeno pouze na dobu dvou týdnů. Děti mnohdy zahajují docházku do Kita Wackelzahn již ve 2,5 letech, kdy se jejich komunikační dovednosti teprve rozvíjí a jejich znalost němčiny je nulová či minimální (viz Příloha 4). Avšak díky časnému nástupu do předškolního zařízení a celoročnímu provozu se výrazně prodlužuje doba, kdy jim může být poskytnuta jazyková podpora a kdy mohou dosáhnout jazykové úrovně potřebné k úspěšnému zahájení školní docházky a plnohodnotnému sociálnímu zapojení.

8.2 Materiální a didaktické vybavení v Kita Wackelzahn pro vzdělávání dětí s OMJ

Ve vstupní hale Kita Wackelzahn visí cedule s nápisem *Vítejte!* v mnoha jazycích, která dává jasně najevo, že v tomto zařízení jsou vítáni všichni bez rozdílu sociokulturního a jazykového pozadí. Na přehledném uspořádání vstupního prostoru i dalších částí Kita Wackelzahn je znát, že si vedení zařízení uvědomuje skutečnost, že snadná orientace je důležitá nejen pro děti předškolního věku (a děti s OMJ zvláště), ale i pro řadu rodičů s minimální znalostí němčiny. V Kita Wackelzahn sice neuvádějí přímo piktogramy, ale všechny místnosti jsou označeny srozumitelným obrázkem. V šatnách má každé dítě označené své místo obrázkem a jménem. Na stěnách společných prostor jsou pověšené nástěnky, které informují rodiče o probíhajících projektech, denním programu a jazykové podpoře. Ve vstupní hale je také možné na obrazovce sledovat fotografie a videa pořízená učitelkami během dne. Důležitým prostředkem pro přehlednou komunikaci s rodiči jsou dřevěné desky s kulatými otvory pro vkládání dopisů. „Schránky na dopisy“ visí vedle vchodu do každé třídy a každý otvor je označen jménem dítěte. Dopisy jsou dobře viditelné a na frekventovaném místě

a učitelky mají přehled, zda si je rodiče již vyzvedli. (viz Příloha 3.1)

Pro jazykovou podporu je určená samostatná skříň volně dostupná všem pedagogickým zaměstnancům, která obsahuje veškeré metodické materiály, didaktické pomůcky a dokumentaci týkající se jazykové podpory v Kita Wackelzahn. (viz Příloha 3.2) Z četných publikací, které v Německu k tématu jazykové podpory vychází, užívají v Kita Wackelzahn metodické publikace:

- *Wir verstehen uns gut - Spielerisch Deutsch lernen* (v překladu *Dobře si rozumíme – učíme se německy hravou cestou*) od Elke Schlösser, nakladatelství Ökotopia Verlages.
- *Ellessemenne, Deutsch reden: Sprachprogramm für eine systematische Vermittlung der deutschen Sprache in Kindergarten und Vorschule* (v překladu *Ellessemenne, mluvíme německy: jazykový program pro systematické zprostředkování německého jazyka v předškolních zařízeních a přípravných třídách*) od Gisely Klatt, nakladatelství DerDieDas Verlag.

Mezi didaktické pomůcky jazykové podpory patří různé typy her, sady obrázků a kartiček určených k rozšiřování slovní zásoby a procvičování gramatických jevů (rody a čísla podstatných jmen, předložkové pády atd. (viz Příloha 3.2).

8.3 Jazyková podpora a programy pro vzdělávání dětí s OMJ v předškolním zařízení Kita Wackelzahn

Díky tradičně vysokému podílu dětí s OMJ má Kita Wackelzahn dlouholeté a bohaté zkušenosti se vzděláváním a integrací dětí-cizinců. Vedení i zaměstnanci Kita Wackelzahn mají aktivní přístup a vítají nové projekty i možnosti dalšího vzdělávání v této problematice.

Jazyková podpora se dělí na práci individuální nebo v malých skupinách a na každodenní integrovanou jazykovou podporu. Za plánování a strukturu nabídky jazykové podpory jsou v Kita Wackelzahn odpovědné čtyři pedagogické pracovnice (dvě z nich jsou ruské národnosti). Rozhodují o tom, pro které děti je přínosnější

individuální způsob práce a pro které práce ve skupinách. Skupiny pro jazykovou podporu sestavují buď dle věku, nebo dle jazykové úrovně dětí. Tyto pedagožky mají též na starost veškerou dokumentaci a evaluaci. Témata individuální i skupinové jazykové podpory vždy korespondují s tématy probíranými ve třídách. Rodiče jsou pravidelně informováni o tématech a obsahu výuky prostřednictvím nástěnek (viz Příloha 3.2).

V oblasti individuální jazykové podpory se realizují v Kita Wackelzahn dva hlavní projekty: projekt *Schlaumäuse* a *Kita Plus*.

8.3.1 Projekt Schlaumäuse

Projekt *Schlaumäuse* (v překladu *Chytré myšky*) je jediný certifikovaný počítačový program pro jazykovou podporu v předškolním věku existující v německém jazyce. Je určen dětem od 5 do 7 let. Program vytvořila v roce 2003 společnost Microsoft Deutschland GmbH s cílem podpořit rozvoj jazykových kompetencí u dětí předškolního věku v předškolních zařízeních. Nyní je k dispozici již třetí aktualizovaná verze softwaru. Díky přehledně uspořádané obrazovce a jednoduchému ovládání mohou děti pracovat na počítači zcela samostatně. Celým programem je provází dva protagonisté – myšky Lette a Ligo. Program má více úrovní. Hry a cvičení se zaměřují vždy na jednu ze čtyř jazykových oblastí: verbální užití jazyka, fonematické vnímání jazyka, první čtení a první psaní. Do paměti programu se ukládají výsledky i čas plnění jednotlivých úkolů. Dospělý má tak možnost sledovat, v kterých oblastech dělá dítě pokroky a na které je naopak třeba se zaměřit. Autoři projektu také nabízí pedagogům on-line kurzy, ve kterých se detailně seznámí s možnostmi tohoto softwaru.

V Kita Wackelzahn s programem *Schlaumäuse* pracují děti se zvýšenou potřebou jazykové podpory již po dosažení 4,5 let jedenkrát týdně ve skupinách po dvou pod vedením jedné učitelky, popř. jedné ze dvou externistek, které do Kita Wackelzahn dochází třikrát týdně za tímto účelem. Externistky nejsou kvalifikované pedagogické síly, avšak absolvovaly on-line kurz společnosti Microsoft Deutschland GmbH pro práci se softwarem *Schlaumäuse*. Skupiny jsou sestavené vždy tak, že jedno dítě již mluví dobře německy a druhé má naopak minimální znalost němčiny. Kromě jazykové

podpory se děti učí i základům počítačové gramotnosti. V Kita Wackelzahn se tímto způsobem vzdělává vždy dvanáct dětí v šesti skupinách. Zhruba dvacetiminutová výuka probíhá v pondělí, středu a pátek v době volných ranních her od 08.00 – 09.00 hod., popř. v odpoledních hodinách. Dle hodnocení pedagogů je to velmi úspěšný projekt. (viz Příloha 8 – fotodokumentace jazykové podpory; Kita Wackelzahn, 2014)

8.3.2 Kita Plus

Na základě vysokého počtu zapsaných dětí-imigrantů, získalo předškolní zařízení Kita Wackelzahn v roce 2013 od města Hamburk finanční prostředky na projekt *Kita Plus*. Jedná se o víceúrovňový projekt, který se zaměřuje na výrazné zlepšení vzdělávacích vyhlídek dětí v předškolním věku ze sociálně ohrožených rodin i zajištění podpůrných opatření pro jejich rodiče. Díky grantu mohla Kita Wackelzahn zaměstnat novou pedagogickou sílu, která se v první řadě věnuje jazykové podpoře dětí s OMJ. Kromě jazykové podpory se stará i o další podpůrné aktivity, které mají za cíl navázat spolupráci s rodinami a upevňovat vztahy zařízení s místními institucemi zabývajícími se péčí a vzděláváním dětí a mládeže. (viz kapitola 8.4) Tato učitelka pracuje s dětmi individuálně, maximálně ve skupinkách po dvou. Při individuální práci se neřídí individuálním vzdělávacím plánem vypracovaným pro jednotlivé děti, ale vychází z momentálních jazykových potřeb dítěte (např. porozumění základních výrazů, malá slovní zásoba, samostatný jazykový projev, procvičení určitých gramatických jevů). K práci využívá dostupných didaktických a metodických pomůcek (podrobněji viz kapitola 9.2) Při volbě témat úzce spolupracuje s třídní učitelkou. Individuální jazyková podpora probíhá převážně v čase hlavní vzdělávací nabídky od 10.00 – 11.00 hodin po dobu 20 minut nebo v odpoledních hodinách. Po předchozí dohodě s třídním pedagogem učitelka odvede děti ze třídy na individuální práci a poté je zas přivede zpět.

V době mého studijního pobytu byla učitelka z projektu Kita Plus bohužel dlouhodobě nemocná a neměla jsem možnost ji sledovat při práci. Informace o jejím působení jsem získala rozhovory s ředitelem zařízení.

8.3.3 Celodenní integrovaná jazyková podpora

Celodenní integrovaná jazyková podpora je základem jazykové podpory v Kita

Wackelzahn. Znamená to, že „všichni pedagogičtí zaměstnanci v běžném celodenním provozu záměrně vytváří situace vybízející k mluvenému projevu, svoje konání a činnosti doprovází odpovídajícím slovním komentářem, gesty a mimikou, používají opakující se rituály a snaží se tak touto cestou stimulovat děti k mluvení.“ (Kita Wackelzahn, 2014) Tato forma jazykové podpory probíhá řízeně ve skupině při ranním kruhu a individuálně při svačině, obědě a prostopách v denním režimu. Cílená podpora se většinou vztahuje k ročním obdobím a svátkům a jiným momentálně aktuálním tématům.

Jejím nejlepším příkladem je ranní kruh (Morgenkreis), který se koná každý den od 9.00 hodin ve všech třídách. Ranní kruh je nejdůležitějším denním rituálem, trvá 20 – 30 minut a povazuje záměrem, aby se ho pokud možno zúčastnily všechny děti. Během ranního kruhu využívají učitelky každé příležitosti, aby motivovaly všechny děti k mluvenému projevu. Na začátku kontroluje učitelka prezenci a každé dítě se musí slovně přihlásit: *Tady jsem! (Hier bin ich!)*. Poté následuje počítání přítomných dětí – většinou počítá postupně několik starších dětí za podpory učitelky v němčině nebo ve svém rodném jazyce, mladší děti se také přidávají. Každé pondělí mají děti za úkol přinést si jednu hračku z domova a krátce ji představit. Dětem, které jsou v němčině nejisté, učitelka pomáhá a motivuje, aby po ní děti jednoduché věty zopakovaly. Poté následuje představení nové slovní zásoby či zopakování slovní zásoby k aktuálnímu tématu v rámci rozhovoru mezi učitelkou a dětmi. Uprostřed kruhu může kupříkladu stát stůl s předměty vztahujícími se k tématu (např. spadlé listy, podzimní plody, lampion k tématu podzim), které učitelka během povídání dětem ukazuje. V závěru se děti učí nové či zpívají již známé písničky a básničky.

Integrovaná jazyková podpora je však obsažená i v jiných projektech, které probíhají v Kita Wackelzahn. Jsou to divadelní projekty KiKuHaus, Divadlo v krabici a Canto Elemnetar.

8.3.3.1 Divadelní projekt KiKuHaus

Cílem projektu *KiKuHaus* (*Kinderkulturhaus* – *KiKuHaus* neboli Dětský kulturní dům) je zvýšení vzdělávacích příležitostí dětí předškolního a školního věku pomocí rozvíjení jejich sociálních, kulturních, uměleckých a jazykových dovedností. Od roku

2010 připravuje nezisková organizace Kiku U.G. ve spolupráci s předškolními a školními zařízeními v hamburské čtvrti Lohbrügge kolem 80 aktivit ročně, které prostřednictvím výtvarných, divadelních a uměleckých prostředků zprostředkovávají cílenou jazykovou podporu. (Kinderkulturhaus, 2014)

Kita Wackelzahn se účastní divadelního projektu KiKuHaus dvakrát ročně od roku 2013. V lohbrügckém Dětském kulturním domě nacvičují divadelní profesionálové s dětmi ve věku od 4,5 – 6 let divadelní a taneční projekty zaměřené na jazykovou podporu a interkulturní poznání. Děti mají také možnost seznámit se s divadelním zákulisím. (viz Příloha 4 a Kita Wackelzahn, 2014)

8.3.3.2 *Divadlo v krabici (Theater in der Kiste)*

Projekt Divadlo v krabici vytvořila berlínská pedagožka Anita Koppe. Jedná se stolní papírové divadlo s flexibilní, jednoduchou, avšak stabilní a pevnou konstrukcí. Předškolní děti ho samy složí během několika minut. Pro Kita Wackelzahn je to zcela nový projekt jazykové výchovy. Na červen 2014 pozvalo vedení zařízení zakladatelku projektu Anitu Koppe, aby uspořádala výukový seminář pro všechny pedagogy o kompletním využití divadla. (Theater in der Kiste, 2014)

8.3.3.3 *Canto elementar*

Projekt Canto elementar je celoněmecký projekt, který v roce 2001 inicioval Dr. Karl Adamek na základě vědecky podložených studií o důležitosti každodenního zpívání pro celkový rozvoj dětí v předškolním věku. Canto elementar je zároveň sociální projekt, který propojuje předškolní zařízení se životem komunity. Po dobu dvou let 1x týdně dochází do předškolního zařízení skupina 10 seniorů, tzv. kmotrů-zpěváků (Singpaten), kteří pod vedením profesionálně školeného Canto zpěváka (nebo hudebního pedagoga) zpívají spolu s dětmi a jejich učitelkami tradiční německé lidové písně. Cílem projektu je propojit generace, oživit tradici zpívání, a v neposlední řadě přispět i k jazykovému rozvoji dětí. Zpěvem písní si děti rozšiřují aktivní slovní zásobu, při odborně vedeném rozezpívání si rozcvičují mluvidla a upevňují jejich správné postavení. Větší srozumitelnosti písní pro děti s OMJ napomáhá i jejich pohybové ztvárnění. V Kita Wackelzahn se projektu účastní asi 20 dětí ve věku 4,5 let, z toho jsou více než polovina děti s OMJ. (Canto elementar, 2014)

8.4 Spolupráce s rodinou

Spolupráce předškolního zařízení s rodinou významnou měrou přispívá k upevnění jazykových kompetencí i k úspěšnému sociálnímu začlenění dětí s OMJ. Rodiče dětí v Kita Wackelzahn mají možnost zapojit se do několika integračních a inkluzivních projektů.

8.4.1 Rada rodičů

Rada rodičů se skládá z 12 až 15 rodičů (dle zájmu se volí 2 – 3 rodiče za každou třídu, včetně jeslí). Tito rodiče se účastní interních koncepčních dnů, ve kterých pedagogický tým Kita Wackelzahn hodnotí právě uplynulé období a připravuje vzdělávací koncepci na následující období. Koncepční dny se konají dvakrát ročně v únoru a v listopadu a rada má možnost tlumočit přání rodičů a ovlivnit tak další směřování vzdělávací koncepce Kita Wackelzahn. Rada rodičů také zprostředkovává výměnu informací mezi rodiči, vedením zařízení a pedagogickými pracovníky.

Ke konci školního roku pořádá vedení zařízení pro radu rodičů slavnostní večeři v prostorách Kita Wackelzahn jako poděkování za jejich aktivní zapojení do chodu zařízení. Během svého studijního pobytu jsem měla možnost se této večeři účastnit. Atmosféra byla srdečná a neformální, většina rodičů v této funkci setrvává několik let po celou dobu docházky svých dětí do Kita Wackelzahn. Ze 14 přítomných rodičů byli nejméně 4 imigračního původu. (Kita Wackelzahn, 2014)

8.4.2 Projekt Fly – Family Literacy

Ve spolupráci se základní školou se Kita Wackelzahn účastní projektu *Fly – Family Literacy* (v překladu ‘rodinná gramotnost’). Projekt inicioval v roce 2005 hamburský Úřad pro školu a odborné vzdělávání (Behörde für Schule und Berufsbildung) a v současné době je do něj zapojeno 44 škol v Hamburku. Projekt je určený pro rodiče dětí s imigračním původem ze základních škol, přípravných tříd a předškolních zařízení. Jeho cílem je učinit rodiče aktivními partnery ve vzdělávacím procesu dětí, naučit je, jak být svým dětem oporou při učení. V projektu se rodiče seznamují s konkrétními

strategiemi, metodami i možnostmi, jakých mohou využít při domácí přípravě svých dětí do školy.

V rámci projektu *Fly – Family Literacy* se jednou za 14 dní v úterý odpoledne koná v základní škole sousedící s Kita Wackelzahn tzv. *Fly-café*. Malé skupinky rodičů (nejvýše 8 rodičů se svými dětmi) se pravidelně setkávají po dobu 1 roku a objevují se svými dětmi knihy. Smyslem celého kurzu je seznámit rodiče s kvalitní literaturou, v němčině i v jejich rodném jazyce, a číst ji s nimi, neboť čtení knih je klíčové pro jazykový rozvoj jak rodičů, tak jejich dětí. Pedagogičtí pracovníci Kita Wackelzahn kontaktují rodiny předškolních dětí s OMJ s nabídkou účasti v tomto projektu. Dle informací ředitele Kita Wackelzahn zahájila v roce 2014 kurz nová skupina 3 rodin z Kita Wackelzahn. Po dohodě se základní školou se v roce 2014 projekt *Fly* rozšíří i na rodiče čtyřletých dětí, neboť tím se prodlužuje doba aktivní jazykové podpory před nástupem do školy. (viz Příloha 4 a FLY – Family Literacy, 2014)

8.4.3 Projekt JEKAMI – Jeder kann mitmachen

Projekt *JEKAMI – Jeder kann mitmachen* (ve volném překladu ‘každý se může zapojit’) iniciovala v roce 2012 charitativní společnost Německý červený kříž Hamburk péče o děti a mládež (Deutscher Roters Kreuz Hamburg Kinder- und JugendHilf eGmbH, zkr. DRK – KiJu) ve spolupráci se Spolkovým ministerstvem pro rodinu, seniory, děti a mládež. Projekt stojí na třech pilířích – mezikulturní spolupráce rodičů, posílení mezikulturních kompetencí odborných pedagogických pracovníků a kvalifikační kurzy pro vedoucí pracovních skupin.

V Kita Wackelzahn se jednou za dva měsíce konají přednášky určené pro rodiče s imigračním původem k různým otázkám vzdělávání a školského systému v Německu (např. k tématům Přípravné třídy v ZŠ nebo předškolních zařízeních?, Vzdělávání doma aj.). Přednášející jsou sami imigračního původu a jsou absolventy kvalifikačního kurzu JEKAMI. Na přednáškách se za Kita Wackelzahn podílí učitelka odpovědná za projekt Kita Plus. (viz Příloha 4 a JEKAMI, 2014)

8.4.4 Konzultační hodiny

Jedním z nejdůležitějších pilířů spolupráce předškolního zařízení s rodinou na výchově a vzdělávání dětí jsou pravidelné konzultační hodiny učitelek s rodinou, na kterých se hovoří o vývoji dítěte na základě záznamů a pozorování učitelek na straně jedné a pozorování rodičů v domácím prostředí na straně druhé. V předstihu před domluvenou konzultací obdrží rodiče formulář, ve kterém odpovídají na otázky, jak se dle jejich názoru cítí jejich dítě v Kita Wackelzahn, jak hodnotí jeho vývoj, zda se v rodině vyskytly okolnosti, které by chtěli učitelkám sdělit, zda mají potřebu promluvit s učitelkami o nějaké konkrétní záležitosti a zda si přejí být informováni o nějakém aspektu pedagogické práce. Obdobný formulář pak vyplňují i učitelky. Pohovor nad vyplněnými formuláři a evaluačním formulářem (Entwicklungsbericht – zpráva o vývoji) tvoří základ konzultační hodiny, které se účastní ideálně oba rodiče dítěte a obě třídní učitelky. O průběhu setkání pak učitelka vyhotoví záznam, který se spolu s oběma formuláři zakládá do portfolia dítěte. (viz Příloha 3.3 a Příloha 4)

8.5 Odborná a osobní připravenost pedagogů pro vzdělávání dětí s OMJ

Vysoký počet dětí s OMJ v předškolním zařízení Kita Wackelzahn se projevil i na složení pedagogického sboru. Při výběru nových spolupracovníků byl jedním z rozhodujících faktorů i imigrační původ uchazeče. (viz Příloha 4) Vedení přitom dbalo, aby mezi učiteli byl alespoň jeden za každou nejpočetnější národnostní menšinu navštěvující Kita Wackelzahn. Ze 17 pedagogů zde pracují 3 učitelky ruské národnosti a 1 turecké. Dlouholetá učitelka polské národnosti sice odešla v minulém roce do důchodu, do Kita Wackelzahn však stále dochází na částečný úvazek a spolupracuje na různých projektech jazykové podpory.

Za oblast jazykového vzdělávání jsou odpovědné 4 učitelky (2 z nich ruského původu), které absolvovaly jednoroční kvalifikační kurz pořádaný v rámci celoněmeckého projektu FörMig–Kompetenzzentrum – podpora dětí a mládeže

s imigračním původem (Förderung von Kindern und Jugendlichen mit Migrationshintergrund) při Hamburské univerzitě. V rámci celoživotního vzdělávání získaly kvalifikaci „poradce pro jazykové vzdělávání“ („Beraterin für sprachliche Bildung“). (FörMig Kompetenzzentrum, 2014) V jejich kompetenci je plánování a strukturalizace nabídky jazykové podpory: sestavují skupiny pro jazykovou podporu dle věku nebo jazykové úrovně, plánují celoroční metodicko-didaktickou koncepci jazykové podpory a dokumentují její průběh (viz Příloha 3.2).

9. Případová studie FMŠ Sluníčko pod střechou

Fakultní mateřská škola Sluníčko pod střechou (dále jen FMŠ Sluníčko) zahájila provoz v roce 1987. Jejím zřizovatelem je Městská část Praha 13. FMŠ Sluníčko se nachází v sídlištní zástavbě na jihozápadním okraji Prahy. Je umístěna v jednopatrové budově se třemi pavilony, obklopena rozlehlou zahradou. V blízkosti se nalézají rozlehlý městský Centrální park a přírodní park Prokopské a Dalejské údolí.

Kapacita školy je 135 dětí, o které pečují 12 kvalifikovaných učitelek a 6 správních zaměstnanců. V mateřské škole je v provozu 7 heterogenních i homogenních tříd: 6 běžných tříd a 1 lesní třída se zázeminím v maringotce na zahradě školy. Děti jsou rozděleny do běžných tříd zpravidla dle věku (3 třídy mladších dětí a 3 starších). Maximální počet dětí ve třídách je 25, tři třídy mají snížený počet na 15 dětí.

Provoz mateřské školy je od 06.30 – 18.00 hod. Režim dne:

- 06.30 – 08.00 hod. ranní provoz ve 2 třídách (1 v pavilonu menších a 1 v pavilonu starších dětí)
- 08.00 – 09.00 hod. zahájení provozu všech tříd, volná hra, individuální práce
- 09.00 – 09.20 hod. svačina
- 09.30 – 11.45 hod. vzdělávací nabídka, řízená činnost, pobyt venku
- 11.45 – 12.30 hod. oběd
- 12.30 – 14.00 hod. odpočinek dle věku dětí, klidové aktivity
- 14.00 – 17.00 hod. zájmové kroužky, volná hra, individuální práce, pobyt na

zahradě dle počasí

- 17.00 – 18.00 hod. odpolední provoz v koncové třídě

9.1 Děti s OMJ ve FMŠ Sluníčko pod střechou

První děti s OMJ nastoupily do FMŠ Sluníčko v roce 2002 před dvanácti lety. Tehdy do MŠ nastoupilo 6 dětí z postsovětských republik (Arménie, Moldavska a Ruska) a Vietnamu. Až do roku 2011 zůstával počet dětí s OMJ ve FMŠ Sluníčko s mírným nárůstem na 6 – 9% z celkového počtu zapsaných dětí (tj. 4 – 11 dětí/120 dětí). Nejpočetnější skupinou byly děti s postsovětských republik (Kazachstán, Rusko, Ukrajina), dále ze Slovenska a Japonska. Před třemi lety nastal v souvislosti s rozvojem nové bytové výstavby v okolí školy prudký nárůst počtu zapsaných dětí s OMJ na 19 %. Z národnostního hlediska jsou nejpočetnější skupinou opět děti z bývalých postsovětských republik (Kazachstán, Rusko, Ukrajina). Z dalších států to byly děti polské a srbské. (viz Příloha 10 – tabulka počtu dětí s OMJ ve FMŠ Sluníčko)

Do FMŠ Sluníčko nastupují děti podle § 34, odst. 1 školského zákona zpravidla ve věku od 3 let. Dle školského zákona §34, odst. 4, § 179, odst. 2, v platném znění, jsou přednostně přijímány děti, které dovrší v nadcházejícím školním roce 6 let (tedy děti, které následujícího roku nastoupí do školy, nebo děti s odkladem školní docházky). Dále jsou děti přijímány dle kritérií stanovených ředitelkou MŠ (místo trvalého bydliště, věk dítěte, sourozenci v MŠ, zaměstnanost rodičů). (FMŠ Sluníčko pod střechou, 2014) Dle informací ředitelky je MŠ každým rokem schopná zajistit místo pro všechny děti starší 4 let a pro většinu 3 letých. I tak počet odmítnutých žádostí do FMŠ Sluníčko od roku 2010 stoupá a děti jsou umisťovány do jiných MŠ na území Prahy 13. Rodiče tak nemají jistotu, že jejich dítě bude po dovršení 3 let přijato do MŠ jejich výběru. (viz Příloha 10) V městské části Praha 13 vznikla řada nových předškolních zařízení. Pro rodiče dětí s OMJ to může znamenat, že jejich dítě nastoupí do MŠ, která se vzděláváním dětí s OMJ nemá takové zkušenosti a nemusí být schopná pokrýt jejich potřebu zvýšené jazykové podpory.

9.2 Materiální a didaktické vybavení FMŠ Sluníčko pro vzdělávání dětí s OMJ

Narůstajícímu počtu přihlášených dětí s OMJ se FMŠ Sluníčko snaží přizpůsobit i materiální podmínky. Jedním z prvních úkolů bylo usnadnění orientace v areálu MŠ, neboť stavební propozice MŠ nejsou přehledné (do pavilonu dětí a správního pavilonu vedou tři samostatné vchody). Na vchodové dveře byly tedy v roce 2012 umístěny piktogramy označující umístění jednotlivých tříd, tělocvičny a ředitelny, což ocenili nejen rodiče dětí s OMJ. Dalším krokem byla snaha o zprostředkování informací rodičům s OMJ. Kromě překladu dokumentů týkajících se zápisu do MŠ do 5 jazyků (podrobněji viz kapitola 10.3), vedení školy zjednodušilo jazyk informačních dopisů pro rodiče tak, aby se zohlednily omezené jazykové možnosti rodičů s OMJ (viz Příloha 6.2). Informační dopisy jsou standardně vyvěšovány na nástěnkách v šatnách dětí. V případě, že je potřeba sdělit rodičům důležitou skutečnost, popř. aktuální změnu informací, je dopis umístěn na samostatné nástěnce pod jídelním lístkem, kolem které prochází všichni rodiče.

Vzhledem k tomu, že v českém jazyce zatím neexistuje metodická podpora pro předškolní vzdělávání dětí s OMJ, využívají učitelky MŠ při práci s těmito dětmi běžně dostupné didaktické pomůcky. Například sady obrázků se základní slovní zásobou z řady *Velké logopedické pexeso* 1. – 3.díl autorek Ilony Eichlerové a Jany Havlíčkové nebo čtyři díly obrazových knih Susanne Rotraut Bernerové Jaro, Léto, Podzim, Zima, které humornou formou vypráví příběhy z každodenního života zasazené do jednotlivých ročních období.

9.3 Jazyková podpora a projekty pro vzdělávání dětí s OMJ ve FMŠ Sluníčko pod střechou

O vzdělávání dětí s OMJ se vedení FMŠ Sluníčko pod střechou začalo aktivně zajímat v roce 2011 v souvislosti s prudkým nárůstem počtu dětí s OMJ v MŠ. Od té doby uskutečnila FMŠ Sluníčko v oblasti vzdělávání dětí s OMJ řadu opatření:

- učitelky MŠ si postupně doplňují kvalifikaci v oblasti vzdělávání dětí s OMJ.
- v návaznosti na inkluzivní proces byly provedeny změny ve školním vzdělávacím programu – do 6. kapitoly *Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí mimořádně nadaných* byla zařazena podkapitola *Inkluzivní projekty (multikulturní výchova)*. (ŠVP PV pro školní rok 2013-2016, 2013)
- ředitelka MŠ nechala přeložit veškeré dokumenty a formuláře týkající se zápisu dětí do MŠ do angličtiny (Kritéria pro přijímání dětí k předškolnímu vzdělávání, Stanovení podmínek pro podávání žádostí o přijetí dítěte k předškolnímu vzdělávání, zápisové formuláře a informační dopis) a informační prospekt o MŠ do 5 jazyků: angličtiny, francouzštiny, němčiny, ruština a srbštiny.
- v roce 2013 zahájila FMŠ Sluníčko intenzivní spolupráci s neziskovou organizací META na inkluzivních projektech – pilotním programu na tvorbu individuálních vzdělávacích plánů a tvorbě metodických materiálů pro práci s dětmi s OMJ (podrobněji viz kapitola 10.2.1)
- FMŠ Sluníčko se přihlásilo do projektu *KIKUS with us*, který se uskuteční v rámci programu Erasmus od září 2014 do srpna 2016. Cílem projektu je přenos metody KIKUS (model podpory dětí při osvojování druhého/cizího jazyka a současně i mateřského jazyka), proškolení a certifikace pedagogů a pilotáž metody. Zároveň budou přeloženy metodiky a doprovodné materiály metody KIKUS.
- v návaznosti na spolupráci s organizací META nastoupili v únoru 2014 do FMŠ Sluníčko dva asistenti pedagoga (podrobněji viz kapitola 10.2.2).
- v roce 2014 zahájila spolupráci s Oddělením prevence a rozvoje sociálních služeb MČ Prahy 13 v oblasti problematiky integrace cizinců. V současné době jedná vedení MŠ s Oddělením prevence o možném zařazení do projektu Integrace cizinců v MČ Praha 13 a financování volnočasových kurzů češtiny pro cizince od září 2014.
- od září 2014 se nabídka volnočasových aktivit ve FMŠ Sluníčko rozšíří o kurzy češtiny pro cizince. Kurzy povedou 2 učitelky z MŠ, které absolvovaly

vzdělávací seminář společnosti META o vzdělávání dětí s OMJ v MŠ. Kurzy budou probíhat v půlhodinové dotaci 1x – 2x týdně. V případě, že MŠ získá finanční prostředky z projektu Integrace cizinců v MČ Praha 13, budou kurzy bezplatné.

9.3.1 Individuální vzdělávací plán

V rámci projektu *Program na podporu pedagogických pracovníků při práci s žáky cizinci V*, spolufinancovaného z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí a z prostředků MŠMT (EIF 2012 - 21), zahájila FMŠ Sluníčko v září 2013 spolupráci se společností META na tvorbě metodiky pro práci s předškolními dětmi. Součástí projektu je i pilotní program na tvorbu individuálních vzdělávacích plánů (IVP) pro děti s OMJ. Ve FMŠ Sluníčko byly vybrány po souhlasu rodiny 2 děti s OMJ, pro které byly IVP vypracovány. Obě děti zahájily docházku do MŠ v září 2013 ve věku 4,5 roku a 3,5 roku. Jedno bylo ruské národnosti a druhé polské. Prvním krokem k vypracování IVP bylo stanovení celkové pedagogické diagnostiky, včetně úvodního zjištění jazykových znalostí. Vzhledem k neexistenci standardizovaného diagnostického nástroje pro oblast jazyků, využily učitelky k tomuto účelu publikaci J.Bednářové a V.Šmardové *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Ze vstupní diagnostiky poté vycházely při stanovení cílů IVP pro dané období dvou měsíců (listopad–prosinec, leden–únor, březen–duben a květen–červen). Do cílů IVP zařadily např. dítě si osvojí a naučí se aktivně používat 5 – 10 slov k danému tématu, fixuje gramaticky správné vazby, posílí své znalosti konkrétních českých kulturních zvyklostí atd. Dalším krokem byla příprava třídního vzdělávacího plánu a rozhodování o formách vlastní pedagogické práce pro dosažení vytyčených cílů (např. dramatizace, didaktické hry, pohybové hry, pracovní listy, rozhovory nad knihou). Poté následoval výběr vhodných didaktických pomůcek (např. knihy, pexeso k danému tématu, didaktické obrázky, společenské hry). Cíle v jednotlivých IVP byly vzájemně provázány a stupňovaly se v náročnosti s ohledem na individuální pokrok dítěte (viz Příloha 11 – IVP pro dítě s OMJ). Učitelky pracovaly s dětmi buď v rámci řízené činnosti (např. dramatizace, výtvarné činnosti k danému tématu, pohybové hry) nebo individuálně

při ranních či odpoledních volných hrách (rozhovor nad knihou, hraní společenských her, práce s pracovními listy, opakování básniček a slovní zásoby).

V únoru 2014 vypracovaly učitelky diagnostiku dětí, kde porovnály současný stav vývoje dětí v pěti oblastech stanovených v RVP PV (Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost a Dítě a svět) s počátečním stavem dle vstupní pedagogické diagnostiky (viz Příloha 11 – IVP pro dítě s OMJ). Druhá diagnostika byla vypracována v červnu 2014 koncem školního roku. Při tvorbě jednotlivých IVP učitelky spolupracovaly a pravidelně spolu konzultovaly. Průběžně se také setkávaly a spolupracovaly s metodikem společnosti META

Při zhodnocení projektu učitelky konstatovaly, že děti udělaly v celkovém vývoji pokrok, a to včetně jazykové oblasti. Nebylo však možné posoudit, nakolik to byl důsledek přirozeného vývoje a působení vzdělávacího prostředí v MŠ a nakolik to bylo díky IVP.

9.3.2 Asistent pedagoga

Díky spolupráci s neziskovou organizací META nastoupily 1. 2. 2014 do FMS Sluníčko 2 asistentky pedagoga (1 ruské a 1 polské národnosti) v rámci projektu *Podpora pracovního uplatnění cizinců v Praze*. Tento projekt, financovaný v rámci Operačního programu Praha Adaptibilita (OPPA) z prostředků Evropského sociálního fondu, státního rozpočtu České republiky a rozpočtu hl. m. Prahy, je zaměřen na podporu pracovního uplatnění cizinců dlouhodobě pobývajících na území hl. m. Prahy. Z prostředků projektu uhradila META asistentkám rekvalifikační kurz „Asistent pedagoga s individuálně integrovaným žákem“ a zdokonalovací jazykový kurz „Čeština do školy“ a po dobu 6 měsíců hradí i mzdové příspěvky na mzdu asistentek. Mimo finanční podporu poskytuje META asistentkám metodickou podporu, po celou dobu jejich zaměstnání pravidelně probíhají evaluační a supervizní setkání s metodikem společnosti META. (META, 2014)

Ve FMS Sluníčko asistentky pracují ve třídách s vyšším počtem dětí s OMJ (2 – 4 děti), které nastoupily do MŠ v září 2013. Asistentky se vzhledem ke své neúplné kvalifikaci (ani jedna nemá pedagogické vzdělání pro předškolní oblast)

nepodílí na přípravě třídních vzdělávacích plánů, za děti nenesou žádnou právní odpovědnost a s dětmi pracují samostatně dle pokynů učitelky. Učitelkám pomáhají při výchovné a vzdělávací činnosti a zajištění bezpečnosti při pohybu venku. Tím největším přínosem je však inkluzivní charakter jejich působení v MŠ. Děti s OMJ se v jejich přítomnosti cítí bezpečněji, asistentky je mohou jazykově podpořit ve chvílích, kdy nerozumí nebo se nemohou uspokojivě vyjádřit v češtině. České děti se naopak učí přijímat jako samozřejmost děti i dospělé osoby hovořící česky neobratně či s přízvukem. S asistentkami může učitelka také připravit situaci, kdy se české děti učí, jaké to je nerozumět svému okolí, a děti s OMJ se naopak dostávají do role překladatelů. Uplatnění pedagogů s migrační zkušeností je také jedním z doporučených opatření v Německu. (King, Knerr, 2007)

9.4 Spolupráce s rodinou

Úspěšná spolupráce s rodinou je důležitým pilířem v předškolním vzdělávání dětí. U dětí s OMJ je posílení vztahu s rodinou ještě významnější, neboť rodiny pocházejí z rozdílného kulturního a sociálního zázemí a mnohdy nemají hlubší povědomí o českých kulturních zvyklostech, ani systému vzdělávání. Avšak zároveň je tento fakt často překážkou v navázání oboustranné spolupráce s rodinou s imigračním původem, který je třeba překonat nadstandardním pochopením a vstřícností ze strany pedagogů.

FMŠ Sluníčko se snaží vtáhnout rodiče do dění v MŠ. Rodiče mají možnost vstupovat do tříd a sledovat své děti při hře (v adaptačním období je to rodičům přímo doporučováno) a účastnit se různých programů (besídky pro rodiče, rozloučení s předškoláky, mikulášská nadílka, ukázkové hodiny volnočasových kroužků, třídní schůzky). Rodiče mají také k dispozici informační dokumenty v několika jazycích (viz Příloha 6.2)

9.5 Odborná a osobní připravenost pedagogů ve FMŠ Sluníčko pro vzdělávání dětí s OMJ

Ve FMŠ Sluníčko pracují učitelky plně kvalifikované pro předškolní vzdělávání. Se vzrůstajícím počtem dětí s OMJ navštěvujících MŠ hledala ředitelka možné způsoby k doplnění kvalifikace v oblasti vzdělávání těchto dětí. Na podzim roku 2012 jsem spolu s ředitelkou MŠ absolvovala v rámci Emergentního projektu Prahy 3, financovaného MV ČR, tříměsíční kurz zaměřený na vzdělávání a předávání zkušeností pedagogů MŠ ohledně vzdělávání dětí s OMJ. Kurz sestával z 18 hodin výuky a jeho cílem byl rozvoj kompetencí učitele v oblasti jazykové podpory dětí s OMJ, podpory jejich začlenění v MŠ a spolupráce s rodinami dětí s OMJ, jakož i rozvoj kompetencí učitele v oblasti práce s jazykovou a kulturní rozmanitostí v dětské skupině.

Další 4 kolegyně z FMŠ Sluníčko absolvovaly v srpnu 2013 a květnu 2014 jednodenní semináře pro pedagogy mateřských škol zaměřené na práci s dětmi cizinci, které se uskutečnily v rámci projektu *Integrace cizinců v MČ Praha 13 pro rok 2013* a *Programu na podporu pedagogických pracovníků při práci s žáky–cizinci V*, financovaného z prostředků Ministerstva vnitra ČR, MČ Praha 13, Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí a MŠMT.

Z pohledu jazykové a osobní vybavenosti pedagogů FMŠ Sluníčko pro práci s dětmi s OMJ rozumí 5 učitelek rusky, jedna se domluví anglicky, německy a srbsky (je provdaná za občana Srbské republiky), 2 učitelky pochází ze Slovenska a jedna je česko–rumunského původu.

10. Závěrečné srovnání

Ve vypracovaném výzkumu jsem měla možnost porovnat obě zařízení z hlediska realizovaných podpůrných programů, materiálního a didaktického vybavení, pedagogického zajištění i spolupráce mezi předškolním zařízením a rodinou. Na výčtu různorodých podpůrných programů realizovaných v Kita Wackelzahn je znát, že předškolní zařízení nejen čerpá ze svých dlouholetých

zkušeností se vzděláváním dětí s OMJ, ale že má i přístup ke značné a systematické finanční podpoře ze strany státu. Mnoho z těchto projektů je celoněmeckého rozsahu (např. projekt Schlaumäuse a Canto elementar) s propracovanou strukturou, kterou zařízení Kita Wackelzahn převzalo. Pro FMŠ Sluníčko jsou tyto konkrétní projekty nepřenositelné, neboť žádný podobný projekt (finančně i metodicky zajištěný) v ČR zatím neexistuje. Velkou inspirací je však celodenní integrovaná jazyková podpora, která přirozenou formou začlení jazykovou podporu do běžného dne. Na příkladu ranního kruhu si můžeme uvědomit, že cílenou úpravou každodenních rituálů běžně realizovaných v české MŠ lze dosáhnout účinného jazykového vzdělávání dětí s OMJ.

Z hlediska materiálních a didaktických pomůcek spatřuji největší rozdíl v absolutním nedostatku metodické podpory pro výuku dětí s OMJ v českém jazyce oproti výběru z několika různých metodik, které jsou k dispozici v Kita Wackelzahn. Tato situace by se však také měla během několika let změnit, neboť se právě FMŠ Sluníčko podílí na přípravě metodiky pro vzdělávání dětí s OMJ spolu s nevládní organizací META. K vybavení didaktickými pomůckami je třeba říci, že učitelky ve FMŠ Sluníčko dokázaly pro práci s dětmi s OMJ využít běžně dostupné didaktické pomůcky, a nelze tedy v tomto směru určit výrazný rozdíl oproti specializovanému vybavení pro jazykové vzdělávání v Kita Wackelzahn.

V oblasti kvalifikace pedagogů ve vzdělávání dětí s OMJ jsou ovšem rozdíly značné. Oproti jednoročnímu kurzu specializovanému v jazykovém vzdělávání a realizovanému při hamburské univerzitě mají učitelky FMŠ Sluníčko možnost absolvovat pouze několikadenní semináře ke vzdělávání dětí s OMJ. Mnohé by jistě uvítaly obdobnou formu specializovaného odborného vzdělávání na akademické půdě.

Spolupráce s rodinou je klíčovým tématem nejen s ohledem na rodiny s imigračním původem. Z přístupu předškolního zařízení Kita Wackelzahn je možné poučit se ze vstřícnosti a snahy zaujmout rodinu pro spolupráci pedagogických pracovníků Kita Wackelzahn. Nedostatek celostátních integračních projektů (jako jsou v Německu projekt Jekami a Fly) může být na české straně částečně nahrazen otevřeností, vstřícností a pochopením pro rodiny z jiného kulturního a jazykového

zázemí.

Z výzkumu vyplynuly některé sporné otázky, které by bylo zajímavé dále prošetřit. Jednou z nich byly rozporuplné názory pedagogických pracovníků na důležitost jazykové vybavenosti učitelek pro vzdělávání dětí s OMJ. V rozhovorech s pedagogy v Kita Wackelzahn se ukázaly dva protikladné názory k této otázce. Učitelky s imigračním původem byly toho mínění, že je pro adaptační fázi i následné vzdělávání dětí s OMJ velmi významná skutečnost, že některý z pedagogů hovoří mateřským jazykem dítěte. Učitelky německého původu byly opačného názoru a znalost mateřského jazyka dítěte nepovažovaly za příliš podstatnou. Mezi českými kolegyněmi panovaly podobně protichůdné názory a jednoznačné stanovisko k této otázce jsem nenalezla ani v odborné literatuře.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnuje porovnání podmínek a metod, které jsou uplatňovány v Německu a České republice při vzdělávání dětí předškolního věku, které vyrůstají v odlišném jazykovém a kulturním prostředí.

První kapitola teoretické části se zabývá systémem předškolního vzdělávání v Německu, který na rozdíl od ČR není součástí školské soustavy. Ve většině spolkových zemí je předškolní vzdělávání v pravomoci zemského ministerstva sociálních věcí. Teprve v posledních deseti letech začal být kladen důraz vedle výchovné a pečující funkce předškolních zařízení také na jejich význam vzdělávací. Z toho důvodu v řadě spolkových zemí došlo k přechodu či rozdělení odpovědnosti za výchovu a vzdělávání dětí předškolního věku mezi sociální a školský sektor. Předškolní vzdělávání v Německu se v posledních letech těší velké podpoře ze strany státních institucí. Ačkoliv není stejně jako v ČR povinné, obecně je velmi rozšířené. Napomáhá tomu stále se zvyšující počet různých typů předškolních zařízení i zavedení nového zákona platného od srpna 2013, který zajišťuje každému dítěti právo na místo v předškolním zařízení již po dovršení 1 roku. Ve spolkové zemi Hamburk byl v roce 2003 zaveden nový program na podporu předškolního vzdělávání, tzv. systém poukazů. S poukazem umístí rodiče své dítě do předškolního zařízení dle svého výběru. Zařízení může poté nárokovat uhrazení až 80 % výdajů na vzdělávání dítěte od státu a rodiče hradí pouze 20 %. V rámci předškolní výchovy vydává Německo i značné finanční prostředky na projekty podporující jazykový vývoj dětí. V Německu, které je již mnoho let cílovou zemí imigrantů, má téměř 20 % obyvatel imigrační původ. U dětí předškolního věku tvoří tento podíl dokonce více než třetinu.

Ve druhé kapitole je velmi stručně charakterizováno předškolní vzdělávání v ČR. V porovnání s Německem je zajímavá skutečnost, že ve většině případů jsou předškolní zařízení v ČR zřizovány obcemi, malé procento tvoří církevní a soukromí zřizovatelé. V Německu je tento poměr přesně opačný. I v ČR stoupá v posledních letech počet dětí s OMJ v předškolním vzdělávání. Jejich vzdělávání je třeba věnovat zvláštní pozornost, byť jejich podíl na předškolním vzdělávání tvoří zatím

„jen“ 1,5 %.

Třetí kapitola pojednává o německých zákonech vymezujících oblast předškolního vzdělávání. Na federální úrovni je to Osmá kniha Sociálního zákoníku z roku 1990. Ve spolkové zemi Hamburk stanoví podmínky předškolního vzdělávání *Zákon péče o děti* (2004), *Školský zákon* (2004) a *Spolková rámcová dohoda o péči o děti v předškolním zařízení* (2009). Z hlediska vzdělávání dětí s OMJ prosazují uvedené zákony požadavek podpory a rozvoje jazyka a kultury. Školský zákon navíc zavedl povinné testování jazykových dovedností všech dětí ve věku 4,5 roku a povinné jazykové vzdělávání v posledním roce před nástupem do školy v případě nedostatečné jazykové úrovně. Obecné cíle předškolního vzdělávání stanovuje federální *Společný rámec zemí pro vzdělávání v předškolním zařízení*, podle nějž si jednotlivé spolkové země vypracovaly vlastní vzdělávací plány. Hamburský kurikulární dokument se jmenuje *Vzdělávací doporučení pro vzdělávání a výchovu dětí v předškolním zařízení* a vymezuje sedm vzdělávacích oblastí s nabídkou vzdělávacích okruhů. Klíčovým tématem jsou rozvoj a podpora jazyka a kultury, které prostupují všemi vzdělávacími oblastmi, zejména pak oblastmi *Sociální a kulturní prostředí* a *Komunikace: jazyky, gramotnost a média*.

Čtvrtá kapitola se věnuje tomu, jak je předškolní vzdělávání zakotveno v legislativních dokumentech České republiky. Ve školském zákoně č. 561/2004 Sb. je předškolní vzdělávání vymezeno v druhé části tohoto zákona. Výrazná změna ve vzdělávání dětí s OMJ nastala díky novele školského zákona č. 343/2007 Sb. z roku 2008, která umožnila dětem rodičů z tzv. třetích zemí přístup ke vzdělání za stejných podmínek jako dětem občanů ČR a EU. Strukturu, organizaci a cíle předškolního vzdělávání vymezuje *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* (RVP PV) z roku 2001, resp. 2004. Vzdělávání dětí s OMJ se přímo věnuje pouze kapitola 8, nazvaná *Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí mimořádně nadaných*.

Poslední dvě kapitoly teoretické části pojednávají o podpůrných opatřeních pro vzdělávání dětí s OMJ ve spolkové zemi Hamburk a ČR. Zatímco v Hamburku vydává Úřad práce, sociálních a rodinných věcí a integrace každoročně značné finanční prostředky na intenzivní jazykovou podporu v předškolních zařízeních pro děti od 3 – 6

let v rámci programu Kita Plus, v ČR se oblasti vzdělávání dětí s OMJ věnují především nevládní neziskové organizace (META, Centrum pro integraci cizinců aj.), které získávají dotace z rozvojových programů Ministerstva vnitra, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a z fondů Evropské unie. Pro evaluaci jazykového vývoje u dětí s OMJ se v Hamburku užívají dva diagnostické nástroje: pozorovací formulář SISMIK a hodnotící formulář HAVAS 5. V ČR zatím žádné obdobné diagnostické a evaluační materiály nejsou k dispozici.

V praktické části jsem vypracovala případovou studii jednoho předškolního zařízení ve spolkové republice Hamburk a jedné mateřské školy v ČR.

Z realizovaného výzkumu vyplývá, že v hamburském předškolním zařízení Kita Wackelzahn je jazyková podpora a integrace dětí s OMJ absolutní vzdělávací prioritou. Podíl dětí s migračním původem vzdělávajících se v zařízení Kita Wackelzahn dosahuje téměř poloviny. Děti přichází s minimální, mnohdy nulovou znalostí němčiny z odlišného kulturního zázemí. Klíčovým úkolem pedagogického pracovníků je tedy zajistit, aby do doby nástupu do primární školy tyto děti dosáhly dostatečné jazykové úrovně k úspěšnému zvládnutí školní docházky a zároveň se dokázaly plnohodnotně integrovat do německé společnosti. Díky dlouholetým zkušenostem i značné podpoře ze strany státu (jak ve finanční oblasti, tak v oblasti legislativy), je samotná jazyková podpora mnohohrstevná, dobře materiálně i pedagogicky zajištěná a promítá se téměř do všech složek vzdělávání v zařízení Kita Wackelzahn. Podpůrná opatření se vztahují i na rodiny dětí s OMJ, které mají na výběr z řady integračních projektů.

Ve FMŠ Sluníčko pod střechou je vzdělávání dětí s OMJ relativně novým tématem. Počet dětí z rozdílného kulturního a jazykového prostředí v posledních letech prudce stoupl, avšak stále nedosahuje více než 16 %. Pedagogičtí pracovníci MŠ se nové výzvě postavili se zápalem, navázali spolupráci s neziskovými organizacemi věnujícími se této oblasti a využívají všech dostupných prostředků v rozvíjející se oblasti vzdělávání dětí s OMJ. Hlavním cílem vzdělávání ve FMŠ Sluníčko však stále zůstává osvojení kompetencí klíčových pro jeho další vzdělávání a životní cestu.

Pro navazující výzkum by bylo zajímavé zabývat se dalšími podpůrnými jazykovými programy užívanými v předškolních zařízeních v Německu, se kterými

jsem se setkala v odborné literatuře, a zhodnotit jejich přínos a efektivitu v oblasti jazykové podpory dětí s OMJ. Jsou to například program Kon-Lab pro děti s opožděným jazykovým vývojem a děti s OMJ ve věku 3 – 6 let nebo metoda KIKUS pro osvojování si druhého nebo cizího jazyka.

Dále by bylo užitečné provést výzkum v dalších předškolních zařízeních v Hamburku se srovnatelným podílem dětí s OMJ, neboť si uvědomuji, že z konkrétní zkušenosti v jednom předškolním zařízení není možné obecně hodnotit přístupy ke vzdělávání dětí s OMJ ve spolkové zemi Hamburk. Bylo by též zajímavé srovnat přístupy k financování jazykové podpory dětí s OMJ v jednotlivých spolkových zemích Německa (př. dlouhodobý, státem financovaný projekt Kita Plus v protikladu k časově omezenému systému financování formou grantů v ČR).

Literatura

Tištěné zdroje:

BARTOŇOVÁ, Miroslava. Přístupy k počátečnímu vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2008, roč. 18, č. 2, s. 101–120. DOI: ISSN 1211-2720.

JEŽKOVÁ, Věra, Botho von KOPP a Tomáš JANÍK. *Školní vzdělávání v Německu*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008, s. 224. ISBN 978-802-4615-585.

LINHART, Jiří. *Slovník cizích slov pro nové století*. Praha: Dialog, 2003, s. 412. ISBN 80-858-4361-7.

PRŮCHA, Jan. *Srovnávací pedagogika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2012, s. 336, s. 263. ISBN 978-80-262-0191-5.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004.

ŠVP PV pro školní rok 2013-2016: Sluníčko pod střechou plné vůně. FMŠ Sluníčko pod střechou, 2013.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 377. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁŇOVÁ, Miroslava. *Srovnávací pedagogika*. Vyd. 3. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2009, s. 72. ISBN 978-80-86723-68-6.

Elektronické zdroje:

BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge: Education in Early Childhood [online]. [cit. 2013-06-04]. Dostupné z: <http://www.bamf.de/EN/Willkommen/Bildung/bildung-node.html>

Canto Elementar: Das Generationen verbindene Singprogramm für Kindergärten [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: <http://www.cantoelementar.de/>

Cizinci: Počet cizinců. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2013-08-20]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu

ČESKO. Vyhláška č. 147/2011 Sb.: Vyhláška, kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, 56. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-147>

ČESKO. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Český statistický úřad [online]. [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/>

Deutscher Bildungsserver: Elementarbildung - Bildung und Erziehung in Kindertagesbetreuung [online]. [cit. 2014-05-24]. Dostupné z: <http://www.bildungsserver.de/Elementarbildung-Bildung-und-Erziehung-in-Kindertagesbetreuung-1658.html>

EURYPEDIA: European Encyclopedia on National Education Systems. *Eurydice* [online]. [cit. 2014-05-24]. Dostupné z: https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Germany:Legislation#Basic_legal_regulations_on_early_childhood_education

FLY - Family Literacy. *Hamburg.de* [online]. 2014 [cit. 2014-05-31]. Dostupné z: <http://www.hamburg.de/bsb/erhebungen-evaluationsprojekte/4026968/artikel-fly-family-literacy/>

FMS Sluníčko pod střechou [online]. 2014 [cit. 2014-06-01]. Dostupné z: <http://www.slunickofms.cz/deska.html>

FörMig Kompetenzzentrum: Weiterbildung Sprachberaterin. [online]. [cit. 2014-05-31]. Dostupné z: <http://www.foermig.uni-hamburg.de/web/de/all/org/index.html>

Inkluzivní škola: Informační portál společnosti META - sdružení pro příležitosti mladých migrantů [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/>

JEKAMI - Jeder kann mitmachen. *Deutsches Rotes Kreuz Kinder- und Jugend Hilfestiftung GmbH* [online]. [cit. 2014-05-31]. Dostupné z: <http://www.drk-kiju.de/einrichtungen/jekami/willkommen>

Kinderkulturhaus. BEZIRKSAMT BEGEDORF. *Gebietsentwicklung Lohbrügge-Ost 2008-2015 Zwischenbericht* [online]. 2012 [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: <http://www.hamburg.de/contentblob/3654946/data/download-zwischenbericht-gebietsbericht.pdf>

Kinder- und Jugendarbeit [online]. 2009 [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: http://www.kinder-undjugendarbeit.de/fileadmin/download/FORUM_4_09_PMT.pdf

Kita Wackelzahn: Kindertagesstätte "Wackelzahn" mit dem angeschlossenen "Ev. Familienzentrum Lohbrügge" [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.kita-wackelzahn.de/>

KMK - Kultusminister Konferenz: Frühkindliche Bildung. [online]. 2012 [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: <http://www.kmk.org/bildung-schule/allgemeine-bildung/fruehkindliche-bildung.html>

KMK - Kultusminister Konferenz: Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen. [online]. 2004 [cit. 2014-05-24]. Dostupné z: http://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2004/2004_06_04-Fruehe-Bildung-Kitas.pdf

Landerahmenvertrag: Kinderbetreuung in Tageseinrichtungen. [online]. Behörde für Soziales, Familie, Gesundheit und Verbraucherschutz, 2009 [cit. 2014-05-26]. Dostupné z: <http://www.hamburg.de/contentblob/1830150/data/landesrahmenvertrag-neu.pdf>

MČ Praha 13: Integrace cizinců [online]. 2014 [cit. 2014-05-24]. Dostupné z: <http://www.praha13.cz/Mestska-cast/Socialni-oblast/Integrace-cizincu>

META - společnost pro příležitosti mladých migrantů [online]. [cit. 2014-06-07]. Dostupné z: <http://www.meta-os.cz/pic/12-meta-projekty.aspx>

MŠMT: Dotační, rozvojové a operační programy [online]. 2014 [cit. 2014-05-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dotacni-rozvojove-a-operacni-programy>

NĚMECKO, SGB 8 – Socialgesetzbuch VIII. In: *Bundesgesetzblatt Deutschland*, 1990. Dostupné z: http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_8/BJNR111630990.html

NĚMECKO, KibeG – Hamburger Kinderbetreuungsgesetz. In: *Hamburgisches Gesetz- und Verordnungsblatt*, 2004. Dostupné z: <http://www.landesrecht-hamburg.de/jportal/portal/page/bshaprod.psml?showdoccase=1&st=lr&doc.id=jlr-KiBetrGHARahmen&doc.part=X&doc.origin=bs>

PC Programm Schlaumäuse [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: <http://www.schlaumaeuse.de/>

PREISSING, Christa a A KOL. Hamburger Bildungsempfehlungen für die Bildung und Erziehung von Kindern in Tageseinrichtungen. [online]. 2012 [cit. 2013-06-08]. Dostupné z: <http://www.hamburg.de/contentblob/118066/data/bildungsempfehlungen.pdf>

SISMIK. *IFP - Staatsinstitut für Frühpädagogik* [online]. [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://www.ifp.bayern.de/projekte/sismik.html>

Sprachfördermaßnahmen in Hamburger Kitas. BEHÖRDE FÜR ARBEIT, Soziales, Familie und Integration Hamburg. [online]. 2013 [cit. 2014-06-07]. Dostupné z: http://www.billenetz.de/Bildungsagentur/Praesentation_Billenetz.pdf

Statistická ročenka školství 2012/2013- výkonové ukazatele. ÚSTAV PRO INFORMACE VE VZDĚLÁVÁNÍ. [online]. [cit. 2013-08-15]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Statistisches Bundesamt: Staat und Gesellschaft: Bevölkerung. [online]. [cit. 2013-08-20]. Dostupné z: <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/Bevoelkerung/Bevoelkerung.html>

REICH, Hans H. a Hans-Joachim ROTH. HAVAS 5: Hamburger Verfahren zur Analyse des Sprachstands Fünffähriger. *FörMig Universität Hamburg* [online]. 2004 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.foermig.uni-hamburg.de/web/de/all/mat/diag/havas/index.html>

TESE: Tezaurus pro vzdělávací systémy v Evropě. [online]. 2009 [cit. 2014-06-15]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/tese/pdf/tesecs_005_alphabetical.pdf

Theater in der Kiste [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: <http://www.theater-in-der-kiste.de>

TRÄNKMANN, Jenny, Maike KRÄTZSCHMAR, Norbert MARITZEN a Rolf MEIER. Bildungsbericht Hamburg 2011. [online]. [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: <http://www.bildungsmonitoring.hamburg.de/index.php/file/download/1606>

WEISHAUPT, Horst a A KOL. *Bildung in Deutschland 2012* [online]. 2012 [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2012/bb_2012.pdf

Usnesení vlády ČR ze dne 4.12.2012 č.6: Koncepce integrace cizinců. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2013-08-20]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0E0030F05E/\\$File/USNESEN%C3%8D_VL%C3%81DY_%C4%8CR_ze_dne_4.1.2012_%C4%8D._6_k_Postupu_p%C5%99i_realizac.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0E0030F05E/$File/USNESEN%C3%8D_VL%C3%81DY_%C4%8CR_ze_dne_4.1.2012_%C4%8D._6_k_Postupu_p%C5%99i_realizac.pdf)

Seznam příloh

1. Tabulky

- 1.1 Podíl dětí účastnících se vzdělávání v předškolních zařízeních dle imigračního původu, věku a území ve Spolkové republice Německo v roce 2011
- 1.2 Počet předškolních zařízení v roce 2006, 2008, 2010 a 2011 dle typu zařízení a území
- 1.3 Vývoj počtu dětí s OMJ zapsaných ve FMŠ Sluníčko pod střechou k září příslušného kalendářního roku

2. Grafy

- 2.1 Vývoj počtu cizinců s pobyty trvalými a dlouhodobými nad 90 dní v ČR
- 2.2 Počty zahraničních studentů na různých typech škol v ČR ve školním roce 2012/2013

3. Fotografická dokumentace předškolních zařízení

- 3.1 Předškolní zařízení Kita Wackelzahn
- 3.2 Jazyková podpora v Kita Wackelzahn
- 3.3 Konzultační hodiny v Kita Wackelzahn
- 3.4 FMŠ Sluníčko pod střechou

4. Přepis rozhovoru s ředitelem předškolního zařízení Kita Wackelzahn

5. Okruhy otázek pro polostrukturovaný rozhovor

- 5.1 Otázky pro vedoucí pracovníky předškolního zařízení
- 5.2 Otázky pro pedagogy předškolního zařízení

6. Interní dokumenty FMŠ Sluníčko pod střechou

- 6.1 Ukázka individuálního vzdělávacího plánu
- 6.2 Informační dopis pro rodiče a pro rodiče s OMJ